

“De Minimis Non Curat Praetor/Lex” İdari Yargılama Usulünde Parasal Sınırların Nedenleri Üzerinde Düşünmek

“De Minimis Non Curat Praetor/Lex”

Reflections on Causās for Financial Threshold in Administrative Justice

Nuray SÜMER^{ID}

ÖZ

Yargılama usulünde başvuru parasal eşikler, öğretilerde temel hak ve hürriyetler bağlamında tartışılmaktadır. Bu çalışmada parasal sınırlar meselesi, kökeninde yer alan hâkimin veya hukukun önemsiz işlerle ilgilenmemesi gerektiğini ifade eden *de minimis non curat praetor/lex* ilkesi açısından irdelenmektedir. Bu ilkeye göre önemsiz veya daha az önemli görülen hususlar, katlanılması gereken nitelikte olduğundan veya hakkın kötüye kullanımını engellemek amacıyla yargılama müesseselerinin kapsamı dışında bırakılmaktadır. Ekonomik veriye dayalı sabitlenmiş ve olgusal durumlardan bağımsız bir sınırlandırma, kökenindeki bu ilkeyi bertaraf ederek usul ekonomisi ilkesine vurgu yapmaktadır. Halbuki gerek *de minimis* ilkesi gerekse usul ekonomisi yargılamanın amacına hizmet etmektedir. Mikro ölçekte sınırlama öngören kuralın ilişkin olduğu yargılama müessesesinin bu sınır getirilirken ileri sürülen amacı ve makro ölçekte ise idari yargının fonksiyonu dikkate alınarak bu ilkeler irdelenmelidir. Nihayetinde idari yargılama usulünde bu sınırların isabetliliği tartışmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Parasal eşik, Önemsiz Miktar, İdari yargı, De minimis, Usul ekonomisi

ABSTRACT

Financial threshold in judiciary law is being debated under the fundamental rights and freedoms. This study scrutinizes this limitation in administrative justice from the point of *de minimis non curat praetor/lex*, which means that judge or law does not concern itself with trivial matters. If the amount involved is insignificant or less important or the abuse of right, it shall be excluded from the scope of the judicial processes. The limitation is based on ‘fixed’ economic data and immaterial. Hence it may negate this foundational maxim thereby emphasizing the principle of judicial economy. *De minimis* and the last principle serve the administrative justice so that it shall be questioned under the rationale for imposing such limitations at the micro level and the function of the administrative justice at the macro level. This threshold becomes controversial.

Anahtar Kelimeler: Financial threshold, Insignificant Amount, Administrative justice, De minimis, Judicial economy

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, nuray.sumer@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7404-7811

** Değerli görüşlerini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Turan Yıldırım’a teşekkürü borç bilirim.

Sorumlu Yazar/Correspondence Author: Nuray SÜMER

E-posta/E-mail: nuray.sumer@marmara.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 26.09.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 26.11.2024

How to cite this article/Atıf için: Nuray SÜMER, “De Minimis Non Curat Praetor/Lex” İdari yargılama usulünde parasal sınırların nedenleri üzerinde düşünmek (2024) 30(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 655-683. DOI:10.33433/maruhad.1556503

GİRİŞ

Hukukun neredeyse bütün alanlarında¹ mahkemelerce bir tür ‘kabul edilebilirlik kriteri’ işlevi görerek önemsiz taleplerin reddinde² veya kanun koyucu tarafından yargılama usullerinin sınırlandırılmasında parasal sınırlara başvurulmaktadır. İdari Yargılama Hukuku’nda halihazırda öğretilerde eleştirilmiş olan parasal sınırlar,³ bilhassa Anayasa Mahkemesi’nin istinaf ve temyiz kanun yollarına ilişkin verdiği yakın tarihli kararlarıyla yeniden tartışmaya açılmıştır: Yüksek Mahkemece tek hakimle görülecek davalar dışında ‘konusu para olan uyuşmazlıklar(da)’ parasal sınırların tespitinde dikkate alınacak tarihin belirsizliği sebebiyle kanunilik ve ölçülülük ilkeleri çerçevesinde itiraz konusu kuralların hukuka aykırılığına karar verilmiştir⁴. Yargılama usulünde başvuru parasal sınırların *mahkemelerin iş yükünün azaltılması, yargılamanın hızlı sonuçlandırılması*, bu sınır temyiz için ise Danıştay’ın *“içtihat merci rolünün güçlendirilmesi”* gibi amaçlarla gerçekleştirildiği belirtilirken; diğer taraftan olağan kanun yollarına başvurunun sınırlandırılmasında *hak arama özgürlüğü bağlamında hükmün denetlenmesini talep hakkı ve adil yargılama hakkı bağlamında mahkemeye erişim hakkı* çerçevesinde hukuka aykırılığı tartışılmıştır⁵.

- 1 Bu bağlamda örnek olsun, Avrupa Birliği Hukuku’nda bu ilkenin uygulanması konusunda bkz. Willem H. Van Boom, ‘De Minimis Curat Praetor. Redress for Dispersed Trifle Losses’ (2009) 4 Journal of Comparative Law 171.; Fikri Müllkiyet Hukuku’nda Bracha Oren, ‘Not de Minimis: (Improper) Appropriation in Copyright’ (2018) 68 (1) American University Law Review, 139-204; Marc-Etienne O’Brien, ‘Unveiling the Mechanisms behind Judicial Responses to De Minimis Claims in Trial-Level Assault Cases’ (2020) 68 (3) Criminal Law Quarterly, 249-287.; Ceza Hukuku açısından bkz. Anna Roberts, ‘Dismissals as Justice’ (2017) 69 (2) Alabama Law Review, 327-380.; Uluslararası Hukuk için bkz. Fredrik Danelius, ‘De Maximis Non Curat Praetor or Judicial Review: The Hague Court in a Time of Transition’ 5, Asian Yearbook of International Law.; İnsan Hakları Hukuku için bkz. Zelal Pelin Doğan, *Bireysel Başvuru Usulünde Önemli Zarar Ölçütü* (On İki Levha 2021).; Özel hukuka ilişkin değerlendirmeler için bkz. S Özden Merhacı, Vehbi Umur Erkan, ‘Anglo-Amerikan Hukukundan Kita Avrupası Hukukuna – Özel Hukukta De Minimis Kuralı’ (2018) 9 (2) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 49-70.
- 2 Doğan (n 1) 9.; Max L. Veech, Charles R. Moon, ‘De Minimis Non Curat Lex’ (1947) 45 (5) Michigan Law Review 560. Çok küçük, önemsiz veya eserin değerine zarar vermeyen telif hakkı ihlali iddialarının reddi hakkında bkz. Oren (n 1); O’Brien (n 1). Ceza hukukunda hakimlerin “aşırı kriminalize etme” veya “aşırı hapis ceza” uygulama durumlarına engel olmak için “küçük ölçekli suçların” reddinde veya “adaletin bir gereği” olan durumlarda bu ilkeye başvuru konusunda bkz. Roberts (n 1). Uluslararası Adalet Divanı’nın uyuşmazlığın hukuki veya siyasi olduğunun tespitinde ilkeye başvurusu hakkında bkz. Danelius (n 1).
- 3 Bige Açımız, *İdari Yargılama Hukukunda Olağan Kanun Yollarına Başvurunun Sınırlanması* (Adalet 2023) 189-209.; Nilay Arat, ‘Madde 45 – 46’ iç Zehreddin Aslan (ed) *Açıklamalı ve İçtihatlı İdari Yargılama Usulü Kanunu* (3. Baskı Seçkin 2023) 438, 452.
- 4 Temyiz kanun yolunda parasal sınıra ilişkin bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 2023/36 K. 2023/142, 26.7.2023; İstinaf kanun yolunda parasal sınır konusunda bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 2023/81 K. 2023/184, 26.10.2023. Bu kararlara ilişkin kapsamlı değerlendirmeler için bkz. Ali Dursun Ulusoy, ‘İdari Yargıda Temyiz Parasal Sınırı Hakkındaki Anayasa Mahkemesi İptal Kararının Değerlendirilmesi’ (2024) 157 Danıştay Dergisi 9-34.; Açımız (n 3) 83-93; Serdar Yılmaz, ‘İdari Yargıda ‘Parasal Sınırlar’ın Konu ve Zaman Bakımından Uygulanması Sorunu’ (2023) 72 (4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1905-2006; Yasin Söyler, Muhammet Yılmaz, ‘Temyiz Kanun yolunda Uygulanan Parasal Sınırın Her Yıl Artırılmasının Görülmekte Olan İdari Davalara Etkisi’ (2021) 29 (3) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2131-2168.
- 5 Ulusoy (n 4) 23-28.; Açımız (n 3) 50-78.; Ejder Yılmaz, ‘Hukuk Davalarında Yasa Yollarına Başvuru Hakkı ve Bu Hakkın Sınırlandırılışının Yerindeliği Sorunu’ (1988) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 142 vd.; Hilal Yıldız, ‘Mahkemeye Erişim Hakkı Kapsamında İdari Yargıda Parasal Sınırların Değerlendirilmesi’ (2023) 168 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 199-226.; F. Ebru Gündüz, Hakan Gündüz, ‘Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hükmün Denetlenmesini Talep Etme Hakkı’ (2022) 13 (49) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 1-28.; Ekin Sevinç, ‘İdari Yargılama Hukukunda Kanun Yoluna Başvuru Hakkının Anayasal Güvenceye Sahip Olması Bakımından Ele Alınması’ (2020) 24 (3) Ankara Hacı Bayram

Burada bir ‘gerilim’ söz konusudur. “Her başarılı usul kanunu, çatışan usul ilkeleri arasında makul bir uyumu sağlama teşebbüsü” ise İdari Yargılama Usulü Kanunu parasal sınırlar konusunda “sınıfi geçebilir” mi?⁶ Ancak bu çalışmada bu tartışmaların ortak noktası ve bir adım öncesi olan parasal sınırların nedenleri “hukuk/yargıç çok küçük veya önemsiz işlerle ilgilenmez veya bu konuları dikkate almaz”⁷ anlamına gelen *de minimis non curat lex/ praetor* ilkesi çerçevesinde sorgulanacaktır.

İlk aşamada parasal sınırların *kaçış noktası* olarak bu ilkenin kapsam ve sınırları irdelenecektir. *De minimis* ilkesinin esasında hukukta yaratılan ‘keskin köşeleri’ yumuşatmak üzere bir yorum aracı⁸ olarak başvurulduğunun tespitiyle ikinci aşamada yorumlanmak istenen amaç veya araç irdelenecektir: bu ise yakın zamanda verilen mezkûr kararlarda başvuru temel gerekçelerden biri olan usul ekonomisi ilkesidir. *Vurgulanan nokta* başlığı altında ikinci bölümde usul ekonomisi tartışılacaktır. Bu ilkenin yargılama müesseselerinin amacına hizmet eden araç olduğunun tespitiyle; son aşamada *mikro ölçekte* sınırlama öngören kuralın ilişkin olduğu yargılama müessesinin bu sınır getirilirken ileri sürülen amacı ve *makro ölçekte* ise idari yargının fonksiyonu *çıkış noktası* başlığı altında değerlendirilecektir.

Mezkûr kararların güncelliğinden yararlanarak halihazırda tartışılan konular tekrardan kaçınmak amacıyla ele alınmayacaktır. Kökeninde yer aldığı iddia edilen ve adeta parasal sınırların *kaçış noktası* ‘*de minimis non curat praetor/lex*’ veya *yargıç/hukuk önemsiz konularla ilgilenmez* anlamına gelen özdeyişin idari yargılama usulünde başvurulmasının nedenleri *vurgulanan nokta* olarak ve isabetliliği ise *çıkış noktası* olarak sorgulanacaktır.

I. KAÇMA NOKTASI⁹: DE MINIMIS NON CURAT PRAETOR/LEX

Parasal sınırlara dayalı yargılama usulü “değere bağlı” kanun yolu sistemi olarak sınıflandırılmaktadır¹⁰. Bu sınırlar dava açılırken, usul hükümlerine veya kanun yollarına başvurulurken aranabilir¹¹. Kökeninde *de minimis non curat praetor* veya *de minimis non curat lex*; yargıç veya hukukun

Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Kanun yollarına başvuru hakkının uyumsuzluğun parasal değeri üzerinden sınırlandırılmasının “adaletin tecellisine engel” olduğuna ilişkin değerlendirme için bkz. Ramazan Çağlayan, Serkan Çınarlı, *Türk İdari Yargılama Hukuku Dersleri* (Astana 2018) 275.

6 Walter H. Rechberger, çev. M. Kamil Yıldırım, ‘Avusturya Medeni Yargılamasında Yargılamanın Hızlandırılması’ iç. Kamil Yıldırım (ed) *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku* (8. Baskı Beta 2016) 15.

7 Black Law Dictionary <<https://thelawdictionary.org/de-minimis-non-curat-lex/>> Erişim Tarihi 28 Ağustos 2024.

8 Veech ve Moon (n 2) 543.

9 “İki boyutlu resme gerçeklik kazandırmak amacıyla bir tür ‘derinlik yanılsamasıyla’ başvuru(an)” perspektifte, “bakış noktasından uzaklaşarak gerçekte birbirine paralel olan çizgilerin resim düzleminde bir noktada toplanıyormuş gibi gözüktüğü ortak nokta” kaçma noktası olarak adlandırılmaktadır. Burada “kaçma noktası” ifadesi, parasal sınırların dayanağı ‘gözüken’ ortak ilkeyi tarif etmek amacıyla kullanılmıştır. Burcu Bozkurt, “Temel Sanat Eğitimi Giriş”, <https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/102392/mod_resource/content/1/Temel%20Sanat%20Eğitimine%20Giriş%20Hafta%2013.pdf> Erişim Tarihi 28 Ağustos 2024.

10 Tolga Akkaya, *Medeni Usul Hukukunda İstinaf* (Yetkin 2009) 115-120.

11 Selçuk Özbek, ‘HUMK m.427’deki Kesinlik Sınırının Temyiz Kanun Yolunun Amacı Bakımından Değerlendirilmesi ve Anayasa Mahkemesinin 20.1.1986 Tarihli Kararı’ (1987) 2 Hukuk Araştırmaları Dergisi 63.

önemsiz işlerle ilgilenmeyeceğine ilişkin ilkenin olduğu iddia edilmektedir¹². Önceleri özdeyiş olarak nitelendirilen bu ilkenin kökenlerinin Roma Hukukuna dayandığı varsayılmakta ve fakat daha eski tarihlerde – Orta Çağdan beri uygulanagelmektedir¹³. Üst düzey yargıç olan *praetor*, önemsiz işlerle meşgul olmamalıdır¹⁴. Bir ilke olarak ise ilk defa 18. yüzyılda İngiliz Hukukunu sistematik biçimde ele alan *Blackstone Şerhinde* yer almıştır¹⁵.

Bu ilkenin amacı, hukuk sisteminin “önemsiz meselelerle tıkanmasını önlemek ve böylece yargılama kaynaklarından tasarruf etmek” şeklinde açıklanmaktadır¹⁶. 1927 yılında bu ilkeye ilişkin makalesinde *McKean Jr.* şu ifadeleri kullanmıştır¹⁷:

“Mahkemeler, hakları uygulamak ve haksızlıkları gidermek için vardır, davayı teşvik etmek için değil; bu sebeptir ki mahkemeler ne bir münazara kulübüdür ne de birine zarar vermek veya taciz etmek amacıyla açılan davaları dikkate alırlar. Genel olarak, mahkemelerin mikrometre hassasiyetinde matematiksel doğruluk talep etmesi, gereksiz yere sıkıcı olur ve adaletin gecikmesine yol açar. Bu yüzden hukukun önemsiz meselelerle ilgilenmemesi gerekli ve yerindedir.”

Önemsiz veya daha az önemli olarak değerlendirilen uyuşmazlıklarda bir eşik belirlenerek esasında “hukuk siyaseti izlenmekte(dir)”¹⁸. Şöyle ki İngiliz Hukukunda hukukun/yargıcın “önemsiz ayrıntıları dikkate almayacağı/ değerlendirmeyeceği” şeklinde çevrilen bu özdeyiş zamanla hukuk/yargıç, “önemsiz ayrıntılarla ilgilenmez” şeklindeki muhtevaya evrilmiştir¹⁹. Birincisine göre hukuk/yargıç ayrıntılarda boğularak işin özünü kaçırmamalıdır. İkincisinde ise önemsiz ayrıntılar hukukun kapsamı dışında kalmalıdır. Bu ‘kasıtlı’ müdahale, aşağıda başvuru gerekçeleri birlikte okunduğunda ilkedeki ‘kırılma’ya işaret etmektedir. Önemsiz olanın muğlaklığından yararlanarak gerekçe öncelenmektedir²⁰. Bu kapsamda sayısız açıklamalar yer almaktadır. Önemsiz veya daha az önemli görülen şey, zarara inhisar ederek bu zararın “hayatın bir gerçeği” olduğu veya “katlanılması gerektiği” düşüncesiyle talepler ilgili müessesenin kapsamı dışında bırakılmaktadır²¹. Kimi hallerde talebin niceliğinden ziyade bağlamla birlikte değerlendirilerek²² taraflar açısından hakkın kötüye

12 Ibid.; Yılmaz (n 4) 1916.

13 Veech ve Moon (n 2) 538.; Boom (n 1) 171.

14 *Praetor*, yargısal işlevi bulunan Roma yargıcısı. Bkz. <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/praetor>> Erişim Tarihi 06 Eylül 2024. Tarihsel kökenleri konusunda bkz. R. C. Van Caenegem, ‘Modernity of Medieval Law’ (2000) 8 (1) *European Review*, 314.

15 Blackstone’s Commentaries, *The Right of Things*, II. Kitap: Nehir yatağının değişmesi sonucunda kazanılan toprağın kırılın mülkü olduğu ilişkin düzenlemenin dayanağı olarak gösterilmiştir. <https://avalon.law.yale.edu/18th_century/blackstone_bk2ch16.asp> Erişim Tarihi 02 Ağustos 2024.

16 Doğan (n 1) 8.

17 Frederick G. McKean Jr. ‘De Minimis Non Curat Lex’ 7 (1927) 75 U. Pa. L. Review, 429-430. Burada “*boni iudicis est lites dirimere*” (iyi bir hâkimin görevi davaları önlemektir) ilkesinin bir uzantısı olarak da değerlendirilebilir.

18 Söyler ve Yılmaz (n 4) 2132.

19 Veech ve Moon (n 2) 538.

20 Usul Ekonomisi İlkesi, bu bağlamda okunmalıdır. Bkz. II. Vurgulanan Nokta.

21 Boom (n 1) 171.

22 Veech ve Moon (n 2) 544.

kullanımını engellemek amacıyla ilişkilendirilmektedir²³. Öncelikle bu ilkenin temel gerekçelerinden biri olan hakkın kötüye kullanımı irdelenerek; ilkenin öznesi, karşıtlıkları ışığında sorgulanmaya çalışılacaktır.

A. ‘ÖNEMSİZ’ OLANIN TESPİTİNDE TEMEL GEREKÇE: HAKKIN KÖTÜYE KULLANIMI

Hakkın kötüye kullanımı, hakkın amacı dışında kullanılarak karşı tarafa kendisinin elde edeceği menfaatten fazla zarar vermiş olması kistaslarıyla irdelenmektedir²⁴. Özel hukukun yanı sıra kamu hukukunda da uygulanan temel bir ilkedir²⁵. Bununla birlikte özel hukukta başvuru kapsamından farklı olarak bu ilke, “idare hukukunun potasında ona uygun kalıplara girerek” bu hukukun şekil ve mahiyetini alacaktır²⁶.

İdare hukukunda hakkın kötüye kullanımını tespit bununla birlikte oldukça güçtür. Uyuşmazlıklarda davacı veya davalı idarenin hakkın kötüye kullanımı argümanına sıklıkla başvurduğu görülmele birlikte Danıştay’ın bu argümanı esas aldığı kararlar sınırlıdır²⁷. Örneğin sendikal faaliyete dayalı olarak göreve gelmeme sebebiyle tesis edilen disiplin cezasına ilişkin uyuşmazlıkta, ilk derece mahkemesince “... sağlık hizmetinin fiilen işlemez hale getirmeye yönelik olarak alınan ve hakkın kötüye kullanılması niteliğinde bulunan iş bırakma kararlarının sendikal özgürlük kapsamında değerlendirilemeyeceği, aksine bir yorumun hakkın kötüye kullanılmasının hukuk düzeni tarafından korunması sonucunu doğuracağından ... ihtar puanı verilmesine ilişkin işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı” gerekçesiyle dava reddedilmiştir²⁸. Danıştay tarafından temyiz başvurusu da reddedilerek karar onanmıştır.

23 P Schmieder, ‘De minimis non curat praetor – Erheblichkeit als Zulässigkeitssschranke?’ (2007) Zeitschrift für Zivilprozess 199, 204, aktaran Boom (n 1) 172.

24 M K Oğuzman, N Barlas, *Medeni Hukuk Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar* (Onikilevha 2021) 249-55.; Ş Gözübüyük, *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları* (38. Baskı Turhan 2016) 204-207.; T Uyar, ‘Yargıtay Kararlarında ‘Dürüstlük Kuralı’ ve ‘Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı’” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 442.

25 Oğuzman ve Barlas (n 24) 247.; Lütfi Duran, *Türkiye İdaresinin Sorumluluğu* (TODAİE 1974) 9.; Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Genel Esasları C.I* (İsmail Akgün 1966) 112-13.; Emine Cin, ‘Danıştay Kararları Işığında İdari Yorum’ (2024) 12 (1) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 790.; İdarenin sözleşmelerinde dürüstlük kuralının uygulanması hakkında bkz. Recep Çakrak, Samet İldeş, ‘Kamu Hukuku ve Özel Hukuk Açısından Dürüstlük Kuralı ve Uygulama Alanı’ (2014) 2 (2) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 71-72. Bu halde özel hukuk müesseselerinin “*anlam ve amacına saygı duy(ulması)*” ve “*dejenere eder şekilde*” kullanılmaması gerekir. Oğuz Sancakdar, ‘Özelleştirmenin Kamu Hukuku-Özel Hukuk Ayırımına Etkileri ve Bu Bağlamda Özelleştirme Tartışmalarında Başlıca Görüşler’ (2016) 8 (1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 248.

26 Onar (n 25) 112.

27 Danıştay 15 D, E. 2016/1236 K. 2017/5625, 17.10.2017; Danıştay 13 D, E. 2016/2054 K. 2021/554, 18.2.2021; Sendika tarafından alınan kararın hakkın kötüye kullanımı niteliğinde olduğu, kamu hizmetini sekteye uğrattığına ilişkin bkz. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, E. 2021/150 K. 2021/634, 29.3.2021; Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, E. 2021/1175 K. 2021/1455, 13.9.2021. Davacının kendi iradesiyle yayınlarını durdurduğu ve iddiaların hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olduğu hakkında bkz. Danıştay 13 D, E. 2021/2228, K. 2021/2665, 6.7.2021. Şirket hisselerinin el değiştirilmesi suretiyle hakkın kötüye kullanıldığı argümanı hakkında bkz. Danıştay 13 D, E. 2021/4130 K. 2021/3330, 14.10.2021. Mezkûr uyuşmazlıklarda hakkın kötüye kullanımı argümanı davacı veya davalı idare tarafından yöneltilemele birlikte Danıştay, söz konusu argümanı kararlarında esas almamıştır.

28 Danıştay 2 D, E. 2016/5224 K. 2019/4337, 19.9.2019. Benzer karar için bkz. Danıştay 2 D, E. 2016/5198 K. 2019/4340, 19.9.2019. Belirtmek gerekir ki uyuşmazlıkta sağlık hizmetinin niteliğinin dikkate alınıp alınmadığı açık değildir. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu’nun sağlık hizmetinin niteliğini ve işe gelmeme eyleminin sürekliliğini

Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uygulama Yönetmeliği'ndeki düzenleme sebebiyle hak sahipliğinin iptaline ilişkin uyuşmazlıkta da Danıştay hakkın kötüye kullanımı argümanına başvurmuştur. Davacının dava devam ederken yeniden yaptığı başvuruya karşı açılan diğer davada Yüksek Mahkeme,

“Danıştayın süregelen içtihatları da, Anayasayla güvence altına alınmış mülkiyet gibi temel hak ve özgürlüklerin kullanılması amacıyla yukarıda aktarılan Kanun maddesi kapsamında her zaman idareye başvurulabileceği yönündedir. Bununla birlikte, söz konusu başvuru hakkının mesnetsiz bir şekilde tekraren kullanılmasının, hakkın kötüye kullanımı kapsamına gireceği ve hakkın kötüye kullanımının hukuk düzeni tarafından korunmayacağı da açıktır. (...) müteaddit başvurularının, önceki başvurularına nazaran hukuki veya maddi alemde bir değişikliğe istinaden yapıldığının ortaya konulması, anılan Kanun'un amacına ve etkili başvuru hakkının özüne uygun düşecektir”²⁹.

Bu kapsamda uyuşmazlıkta davacının yaptığı başvuru 2014 yılında reddedilmiş ve 2018 yılında başvurunun yeniden değerlendirilmesine yönelik yeni bir başvuru yapılmıştır. Yüksek Mahkeme, 2018 yılında yapılan başvurunun dava açma süresini ihya etmeyeceği ve kamu düzeninden sayılan dava açma süresinin göz ardı edilmesi sonucunu doğuracağını değerlendirmiştir. Esasında dava, nihayetinde ikinci başvurunun İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 11. maddesi kapsamında değerlendirilerek reddedilmiş ise de müteaddit başvurularla ilgili Danıştay'ın hakkın kötüye kullanımı argümanı ilgi çekicidir.

Danıştay'ın uyuşmazlığa konu Yönetmelik'te eksik düzenlemenin dürüstlük kuralına uygun ve hakkın kötüye kullanımını engellemeyecek şekilde değerlendirilmesine ilişkin kararı da bu noktada belirtilmelidir³⁰. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu'nun sanayi sicil belgesi ibraz etmeyenlere hakkında hatalı tüketim bedeline yönelik fark faturası tanzimine ilişkin uyuşmazlıkta, Yüksek Mahkeme hatalı hesaplanan tutarın geriye dönük olarak ne kadarının talep edilebileceğine ilişkin Yönetmelikte düzenleme bulunmadığını; bu eksikliğin dürüstlük kuralına uygun yorumlanarak “makul süreyle” sınırlandırılması gerektiğini, aksi yönde tesis edilen işlemi hukuka uygun bulmayarak temyiz talebini kabul etmiş ve kararı bozmuştur. Esasında mezkûr kararda bir ‘hak’tan söz edilemez; Yüksek Mahkeme idarenin yanlış hesaplanan tutarın tahsiline ilişkin yetkisini makul süreyle

dikkate alarak hakkın kötüye kullanımını argümanına başvurmamakla birlikte hakkın ihlal edilmediğine ilişkin bir başka kararı için bkz Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, E. 2021/1175 K. 2021/1455, 13.9.2021.

29 Danıştay 10 D, E. 2018/4345 K. 2022/4684, 26.10.2022. Söz konusu karar, Danıştay İdari Dava Dairesi Genel Kurulu tarafından onanmıştır. Bkz. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, E. 2023/609 K. 2023/1742, 27.9.2023. Bir başka uyuşmazlıkta Danıştay, kararında esas almamakla birlikte karara karşı oy kullanan üyelerden biri, dava açma süresinin başlangıcının tespitinde idarenin sürekli dava tehdidi altında bırakılmasını hakkın kötüye kullanımıyla ilişkilendirilmiştir. Karşı oy kullanan yargıcın ifadesi ise şöyledir: “davacının dava konusunu öğrendiği halde yedi yıl sonra dava açabileceğinin kabulü halinde; ilan veya bildirim yükümlülüğü olmayan idari işlemlerin süresiz bir şekilde davaya konu edilebilmesine dolayısıyla hukuk güvenliği ve idari istikrar ilkelerinin ihlali suretiyle kamu düzeninin bozulmasına ve hukuk düzeninin korunmaması gereken hakkın kötüye kullanılması niteliğindeki davranışların meşruiyet kazanmasına yol açılmış olur.” Danıştay 13 D, E. 2016/2979 K. 2018/1297, 9.4.2018.

30 Danıştay 13 D, E. 2016/4575 K. 2022/917, 9.3.2022. Benzer karar için Danıştay 13 D, E. 2016/983 K. 2022/923, 9.3.2022; Danıştay 13 D, E. 2016/2487 K. 2022/419, 15.2.2022.

kullanabileceğini belirterek hakkın (yetkinin) kötüye kullanımı ve dürüstlük kuralı argümanına başvurmuştur³¹.

Yukarıda parasal sınırlara ilişkin olmamakla birlikte Danıştay'ın hakkın kötüye kullanımı argümanını idare hukuku müesseselerine hâkim olan ilkelerle birlikte değerlendirdiği kararları da göz önünde tutulduğunda şu kıstaslar ortaya konulabilir: *kamu hizmetinin sürekliliğinin zedelenmemesi*, oldukça muğlak olan *kamu yararına aykırı olmaması*, *idarenin dava tehdidi altında bırakılmaması* gibi hususların değerlendirilmesinde veya *eksik düzenlemelerin dürüstlük kuralına uygun yorumlanmasında* bu argümana başvurulabilir³². Açıktır ki bu kıstaslar ne maddi bir değere inhisar etmekte ne de olgusal durumdan bağımsız değerlendirilebilmektedir³³. Önemsiz olanın temelinde yer alan hakkın kötüye kullanımı davanın esasıyla birlikte irdelenmektedir. İmdi önemsiz olarak değerlendirilen 'şey', karşıtı üzerinden sorgulanmalıdır.

B. 'ÖNEMSİZ' NE DEĞİLDİR?: KORUNMAYA DEĞER MENFAAT VE EKONOMİK VERİ

Öğretide bir görüşe göre önemsiz uyumsuzlıklardaki menfaat, öyle bir menfaat ki "korunmaya değer menfaat olmaktan çıkmıştır"³⁴. Medeni Usul Hukukunda dava açabilmek için hukuki yarar şartı aranmaktadır: Buna göre davacı, mahkemeye başvururken dava konusu bakımından '*hukuken korunmaya değer bir yararı*' bulunmalıdır: Bu bir dava şartı olup; "davanın esası hakkında inceleme yapılabilmesi" için gereklidir³⁵. Aynı şekilde kanun yollarına başvururken de hukuki yarar şartı aranmaktadır: Taraf, aleyhine verilen karara karşı başvurabilir³⁶. İdari Yargılama Usulünde ise iptal davalarında menfaat koşulu, tam yargı davalarında ise hak ihlali; kanun yoluna başvuru için de tarafın hukuki yararının bulunması gerekmektedir. Parasal sınırın altındaki uyumsuzlıklarda, bu görüşe göre ilgili müessese bakımından 'korunmaya değer menfaat' görülmemektedir. Şöyle ki kanun yoluna başvurmaya 'değer'; tek yargıyla görülen uyumsuzlıklar ise heyet halinde incelenmeye 'değer' bulunmamakta veya duruşma yapılması mahkemenin takdirine bırakılmaktadır. Esasında yargı korunmaya değer görülüp görülmemesine ilişkin bir değerlendirme yapılmamaktadır. Kanun koyucu tarafından açıkça kanun yoluna başvuru yolu kapatılmak suretiyle veya tek yargı ve duruşma sınırı belirlenmek suretiyle gerçekleştirilmektedir. Burada artık ayrıca hukuken korunmaya değer olup olmadığı araştırılması yapılmamaktadır³⁷.

31 Hukuka aykırı idari işlemlerin geri alınmasının makul süreyle sınırlandırılması bağlamıyla birlikte düşünülebilir.

32 *Çağlayan ve Çınarlı*, hakkın kötüye kullanımını engellemek amacıyla "avukat aracılığıyla başvuru" yapılması zorunluluğu getirilebileceğini dile getirmektedir. Çağlayan ve Çınarlı (n 5) 276. İdare hukukunda hakkın kötüye kullanımı ilkesi, müstakil çalışmaya konu olabilecek kapsamı sebebiyle burada yalnızca uyumsuzluklar ekseninde bu ilkeye değinilmekle yetinilmiştir.

33 Dava açma hakkının kötüye kullanımı bağlamında yapılacak bir değerlendirmede de kanaatimizce iptal davalarında aranan menfaat kıstası idarenin sürekli dava tehdidi altında bırakılmamasını sağlayacak ve tam yargı davalarında ise hak ihlali kıstası dava açma hakkının kötüye kullanımını engelleyecek niteliktedir. Bu sebeple usul hukuku bakımından hakkın kötüye kullanımı ayrıca değerlendirilmemiştir.

34 Jean Carbonnier, 'De Minimis' (1981) *Mélanges dédiés à Jean Vincent*, 29 vd., aktaran Öztek (n 11) 63.

35 Baki Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku* (Legal 2016) 196-200.; Yılmaz (n 5) 136.

36 Kuru (n 35) 664.

37 Zira hak arama hürriyeti, mahkemeye erişim hakkı ve nihayetinde adil yargılanma hakkına müdahalenin kanunla

O halde kanun koyucunun 'korunmaya değer görmediği menfaat' nedir? Önemsiz olanı belirlerken başvurduğu bir ölçüt var mıdır? Sembolik miktarlara ilişkin uyumsuzluklar örneğinde olduğu gibi ekonomik verilerin önem kıstasında yer alması bu değerlerin değerlendirilememesi sonucu doğurur³⁸. Önemsiz olanın sınırını nasıl belirleyeceğiz? Örneğin idarenin hizmet kusuru sebebiyle *vatandaşın bir ineğinin telef olması veya beş söğüt ağacının kesilmesi* önemsiz midir?³⁹

Bu konuda kesin bir ölçüt bulunmamaktadır⁴⁰. Öğretide parasal sınırlarla hedeflenenin hissedilebilir bir şekilde gerçekleşmesi kaydıyla belirlenen değer "kolaylıkla vazgeçilebilir" olmasından söz edilmektedir⁴¹. Bilhassa zarar bağlamında rekabet hukuku ve tüketici hukukunda yapılan değerlendirmelerde "katlanılması gereken bir zarar" ve bu sebeple "hukuken göz ardı edilebilen zarar" nitelendirilmesine başvurulmaktadır: Bu zarar bu görüşe göre "kabullenilmesi gereken hayatın bir gerçeği (dir)"⁴².

Diğer taraftan uyumsuzlukların mahkemeye veya kanun yollarına taşınmasının yargılama giderleri ve vekalet ücreti gibi maliyet değişkenine bağlı olarak değerlendirilmesi gerektiği de ileri sürülmektedir⁴³. Dava açmanın maliyeti, elde edilecek menfaatten daha fazla olabilir⁴⁴: bu halde "aşırı derecede küçük bir kazanç" için sofistike bir dava süreci "teşvik edilmemelidir"⁴⁵.

2024 yılı itibariyle belirlenen istinaf kanun yolu için 270.000 TL ve temyiz kanun yolu için 920.000 TL altındaki uyumsuzluklar kolaylıkla 'vazgeçilebilir' veya 'kabullenilmesi hayatın gerçeği' veya 'katlanılması gereken' miktarlar olup da dolayısıyla önemsiz addedilebilir tutarlar mıdır? Sosyo-ekonomik veriler ışığında bu rakamlar, bazıları için bir sınırlandırma iken; bazıları için sınır dahi teşkil etmeyebilir⁴⁶. HMK uyarınca belirli tutarın altında kalan uyumsuzluklarda verilen kararların

açıkça öngörülmesi gerekir. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması hakkında bkz. Fazıl Sağlam, Temel Hakların Sınırlanması ve Özü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi, <<https://dSPACE.ankara.edu.tr/items/ca4ffec8-07ca-40a3-86d0-fdb3c6f124c6>> Erişim Tarihi 30 Ağustos 2024.

38 Sembolik miktarlara ilişkin uyumsuzluklarda olsa *dava hakkının kötüye kullanılması* bakımından bir değerlendirme yapılabileceği belirtilmektedir. Carbonnier, aktaran Öztekin (n 11) 63.

39 Caenegem (n 14) 314.

40 "Hukukun dikkate alacağı minimumun ne olduğunu belirlemek için kesin bir ölçüt yoktur". W F Foster, 'Latin Maxims of Anglo-American Law Compiled and Translated into English Verse' (1924) 15, aktaran, Veech ve Moon (n 2) 544.

41 Hayrettin Ökçesiz, 'Yargıtay'ın İş Yükünün Hafifletilmesinin Bir Aracı olarak HUMK'un 427. maddesi Üzerine' (1987) Hukuk Araştırmaları Dergisi 75-79.

42 Boom (n 1) 172.

43 Ibid 183.

44 Veech ve Moon (n 2) 552. Burada dava masraflarının talep edilen tutardan fazla olup olmadığına göre talep üzerine katılma (*opt in*) veya çıkma (*opt out*) opsiyonları üzerinde durulmaktadır. İkinci seçenekte ilgilinin katılmadığı bir davada kesin hükmün sonuçlarından nasıl yararlanacağı tartışılmaktadır. Değerlendirmeler için bkz. Boom (n 1) 10-17.

45 Bunun yerine alternatif çözüm yolları, pilot karar usulü, grup başvuru, topluluk davası ve yargısal görüşten faydalanılabilir. Lale Burcu Önüt, *İdari Yargılama Hukukunda Adil Yargılanma İlkesi Çerçevesinde Grup Dava Uygulanması* (Seçkin 2018); Murat Sezginer, 'İdari Yargılama Hukukunda Yargılanmanın Hızlandırılması Tartışmaları ve 'Grup Dava' Uygulanması' iç. 146. *Yılı Sempozyumu Danıştay ve İdari Yargı Günü* (Danıştay Yayınları 2014); Oğuz Sancakdar, 'İdari Yargılama Usulünde İvedi Yargılama ve Grup Davaları' iç. 146. *Yılı Sempozyumu Danıştay ve İdari Yargı Günü* (Danıştay Yayınları 2014). Diğer taraftan "hızlı ve etkin bir yargılamada yapay zekâ ve robot hakimlerden yararlanılması" gündeme gelebilir. Bu konuda değerlendirmeler için bkz. Oğuz Sancakdar, Lale Burcu Önüt, *İdari Yargılama Hukuku Genel Esaslar* (5. Baskı Seçkin 2023) 61.

46 Bazı bölgelerde halkı için bu sınırlar makul addedilebilirken bazı bölgelerde halkı için edilmeyebilir. Türkiye İstatistik

kesin olduğuna ilişkin kuralın somut norm denetimi yoluyla anayasaya aykırılığı iddiasına ilişkin uyuşmazlıkta AYM'nin kararına karşı oy kullanan yargıç bu hususa dikkat çekmektedir⁴⁷: “bir yurttaş için “astronomik” olmayan oran bir başka yurttaş için “astronomik” olabilir.” Yüksek Mahkeme, önemsiz olanı tespit etmek yerine “adalet duygusunu rencide etmeyecek” veya “kişiyi külfet yüklemeyecek” ölçütlerine başvurmuştur⁴⁸. Ancak bu ölçütler, her birey için subjektif bir değerlendirmeyi zaruri kılmakta; objektif kıstası karşılamamaktadır. Diğer taraftan bir an için bu tutarların önemsiz olduğunu kabul edelim; örneğin ödeme emrinde yuvarlanarak hesaplanan vergi tutarı, birey bakımından ‘katlanması gereken’/ ‘kabul edilebilir’ bir kayıp ve bu bağlamda önemsiz nitelendirilebilir: Buna karşın her bir bireyden elde edilen değer toplamda ciddi boyutlara ulaşabilir⁴⁹. Nihayetinde *Boom*’un da belirttiği üzere bu gibi ilkeler, “*dekoratif bir plaka üzerinde hoş görünmelerine rağmen, kolayca uygulanabilir kurallar için sağlam bir temel sunmama(ktadır)*”⁵⁰.

Önemsizlik, bağlamla birlikte⁵¹ olgusal durumlarla⁵² değerlendirilerek ortaya konulabilir. Bu ekonomik verilerin kendisine tek başına ‘önemlidir’ veya ‘değildir’ tespiti için başvurulamaz. Mezkûr AYM kararında karşı oy kullanan yargıcın ifadesiyle “*olayın ve işin niteliğine bağlı kararlar dışındakiler için parasal sınır sakıncalıdır*”⁵³. Bu sebeple de belirtilen miktarın altındaki uyuşmazlıklar, bir tür emsal imişçesine önemsiz addedilemez. Mezkûr kararda bu durum şu şekilde ifade edilmektedir⁵⁴:

“Oysa, tutulması ve izlenmesi gereken yol “her yurttaş için uygun” olanı getirmektir. (...) Kimi davaların akçalı oranı azdır ama anlamı büyüktür. Parasal ayırım, yargılamanın değerini de azaltabilir. (...) Parasal düzey, olumsuz niteliğin kendisidir. Düzeyle bağlı değerlendirme özü savsaklamak olur.”

Bu ilke, “Roma Hukuku’nun komedisi” olarak eleştirilmektedir⁵⁵. Parasal sınırlar, “özden ziyade biçime aşırı önem verme ve maddi olmayana, maddi olan seviyesine çıkarma eğilimi(nin)” bir sonucu

Kurumu’nun Gelir Dağılımı İstatistikleri 2023 yılı için yayınladığı verilere göre Doğu Anadolu Bölgesi’nde ortalama gelir 39.000-53.999 iken; Marmara Bölgesi’nde 99.000-115.000 TL’dir. Bu halde dahi görece yüksek gelire sahip bölgeler bakımından belirlenen rakam ortalamanın üzerindedir. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711#:~:text=Yıllık%20ortalama%20esas%20iş%20gelirleri%20sirasıyla%20işverenlerde%20408%20bin%20174,bin%20334%20TL%20olarak%20hesaplandı>.

47 Yüksek Mahkeme, kararında temyiz yolunun kapatılmasının kanun koyucunun takdir yetkisinde olduğunu; davaların hızlı sonuçlandırılması ve temyiz iş yükünün azaltılmasının amaçlandığını; belirlenen rakamın adalet duygusunu rencide edecek nitelikte olmadığını; bu konuda anayasal bir zorunluluk da bulunmadığını belirterek düzenlemenin anayasaya aykırı olmadığına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi, E. 1985/23 K. 1986/2, 20.01.1986, RG. 16.04.1986/19080 (Karşı oy kullanan yargıç *Necdet Darıcıoğlu*’nun görüşü.)

48 Anayasa Mahkemesi, E. 2022/135 K. 2023/30, 16.2.2023, para. 35; Anayasa Mahkemesi, E. 2018/71 K. 2018/118, 27.12.2018, para. 31-34; Anayasa Mahkemesi, E. 2020/21 K. 2020/53, 1.10.2020, para. 33-36; Anayasa Mahkemesi, E. 1985/23.

49 Bu hallerde ortaya çıkan zarar *dağılmış zarar* olarak nitelendirilerek tazminat hukukunda tartışılmaktadır. M. G. Faure, F. Weber, ‘Dispersed losses in tort law. An economic analysis’ 6 (2) Journal of European Tort Law 163-196.

50 *Boom* (n 1) 172.

51 *Ibid.* 173.

52 Veech ve Moon (n 2) 544.

53 Anayasa Mahkemesi, E. 1985/23.

54 Anayasa Mahkemesi, E. 1985/23. (Karşı oy kullanan yargıç *Necdet Darıcıoğlu*’nun görüşü).

55 Danelius (n 1) 3, dpnt.1.

olarak ortaya çıkmıştır⁵⁶. Hukukun biçimsel meselelere aşırı önem atfetme eğilimi olduğu; bunun ise hukukun “karakteristik kusuru” ve bu ilkenin ise “fiili hukuktan ziyade ideal hukuka ilişkin” olduğu dile getirilmektedir⁵⁷.

O halde önemsiz olanın ‘özü’ nedir? “Pratik kolaylık ve yerindelik”⁵⁸ gerekçeleriyle uygulanmaya devam edilen bu ilke, sınırlandırma amacının aksine normların gerekçelendirilmesinde başvurularak hukuk kurallarının “*keskin köşelerini yumuşatmak*” ve “*kanunların yorumlanmasında esneklik tanımak*” amacıyla getirilmiştir⁵⁹. *Veech* ve *Moon*’un ifadesiyle “hukukun teknik kurallarını bir anlamda törpülemek için yorumlayıcı bir araç(tır)”⁶⁰. Kaçma noktası olarak başvuru bu ilkenin araçsal niteliği esasa yönelik bir değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu ilke, bir yasal düzenlemede yer almakta ise yasal düzenlemenin amacı ışığında yorumlanmalıdır⁶¹: AYM, yargılama usulünde başvuru parasal sınırlar konusunda usul ekonomisi ilkesini vurgulamaktadır. Bu ilkenin işlevini keskin köşelerini yumuşatması arzu edilen ‘usul ekonomisi ilkesi’ üzerinden irdeleyelim.

II. VURGULANAN NOKTA: USUL EKONOMİSİ İLKESİ

Gerek adli gerekse idari yargıda olağan kanun yollarına başvurunun sınırlandırılmasına ilişkin yasal düzenlemelerin anayasaya aykırılığı iddiasına ilişkin uyuşmazlıklarda AYM, bu düzenlemelerin kanunilik ilkesine uygunluğunu irdeledikten sonra⁶², sınırlandırmaların meşru amacını Anayasa’nın 141. maddesinde “davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasına” ilişkin usul ekonomisi ilkesi çerçevesinde ele almaktadır⁶³. Yüksek Mahkeme, ardından ölçülülük ilkesi

56 John W. Salmond, *Jurisprudence* (Ballytine 1920) Ek III Hukuk Özdeyişleri 476.

57 Ibid 476.

58 McKean (n 17) 437.

59 H. Broom, *Selection of Legal Maxims* (T. & J. W. Johnson & Co 1874) 145.; *Veech* ve *Moon* (n 2) 544.

60 *Veech* ve *Moon* (n 2) 543. Örneğin Kaliforniya’da Medeni Kanun’un bir parçası olarak kabul edilen bu ilkenin de yer aldığı özdeyişler, “*bu kanunun önceki hükümlerinden herhangi birini sınırlamak için değil, onların adil bir şekilde uygulanmasına yardımcı olmak için tasarlanmıştır.*” California Civil Code (2010) 3509, <<https://law.justia.com/codes/california/2010/civ/3509-3548.html>> Erişim Tarihi 25 Ağustos 2024.

61 *Ökçesiz* de parasal sınırların hukuka uygunluğunu değerlendirirken; yasanın amacı olarak ileri sürülen ‘iş yükünün azaltılması’ gerekçesinin; gerçekleştirilebilir oluşuyla ilişkilendirmektedir. *Ökçesiz* (n 41) 78.

62 İdari yargılama usulünde istinaf ve temyiz kanun yollarında parasal sınırların belirlenmesine ilişkin düzenlemelerin kanunilik ve ölçülülük ilkeleri çerçevesinde yapılan tartışmalar hakkında bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 2023/81; Anayasa Mahkemesi, E. 2023/36.

63 Ön alım hakkına konu mal varlığın miktarının veya değerinin belirli bir meblağı geçmemesi hâlinde ilk derece mahkemesi kararının kesin olmasına ilişkin kuralın anayasaya aykırılığı iddiasına ilişkin bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 2022/135 K. 2023/30, 16.2.2023, para. 32; İlk derece mahkemesince verilen beraat kararı üzerine tesis edilen kanunda belirtilen iki yıla kadar hapis cezalarına ilişkin mahkûmiyet kararlarının da temyiz yolunun kapsamı dışında tutulmasına ilişkin kuralın anayasaya aykırılığı iddiasına ilişkin bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 2018/71 K. 2018/118, 27.12.2018, para. 30; Yapı denetim şirketleri hakkında tesis edilen idari para cezasına karşı itiraz üzerine verilen kararların kesin olduğuna ilişkin düzenlemenin anayasaya aykırılığı iddiasına ilişkin bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 2020/21 K. 2020/53, 1.10.2020, para. 30. Bununla birlikte iş yükünün fazlalığı sebebiyle yargılama sürecinin uzadığı dile getirilerek yargılamanın hızlandırılması ihtiyacı makul sürede yargılanma hakkıyla da ilişkilendirilmektedir. Açımız (n 3) 83-85. Anayasa Mahkemesi de kanun yollarına başvuru hakkının sınırlandırılmasında usul ekonomisi ilkesinin yanında makul sürede yargılanma ilkesinden söz etmektedir. 3492 sayılı Kadastro Kanunu’nda taraflardan hiçbirinin gelmediği davalarda dosyanın işlemden kaldırılmamasına ilişkin hükmün anayasaya aykırılığı iddiasının somut norm denetimi yoluyla

açısından yaptığı değerlendirmelerde müdahalenin gerekliliğini, yargının iş yükünün azaltılması; elverişliliğini, uyumsuzluğun makul sürede sonuçlandırılması; orantılılığını ise, miktarın veya değer in adalet duygusunu rencide etmeyecek veya kişiye külfet yüklemeyecek şekilde belirlenmesi argümanları ışığında irdelemektedir⁶⁴. Bazı kararlarında bu argümanlar, meşru amaç, gereklilik ve elverişlilik değerlendirmelerinde iç içe geçmektedir⁶⁵. Nihayetinde sınırlandırmaların amacı, gerekliliği veya elverişliliği usul ekonomisi temelinde irdelenmektedir.

Usul ekonomisi, yargılamanın “makul süre içinde ve düzenli bir biçimde yürütülmesi ve gereksiz gider yapılamamasını(n) sağla(nmasıdır).”⁶⁶ Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun⁶⁷ aksine İdari Yargılama Usulü Kanunu’nda müstakil bir ilke olarak düzenlenmemekle birlikte yargılama hukukunun genel

iptali talep edilen uyumsuzlukta, “Yargılamada taraflara belirli usuli güvenceler sağlayan adil yargılanma hakkının önemli unsurlarından biri de, “makul sürede yargılanma” ilkesidir. Anayasa’nın 141. maddesinde, “Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir.” denilmek suretiyle davaların makul bir süre içinde bitirilmesi gerekliliği açıkça ifade edilmiştir. Bu ilke gereğince Devlet, yargılamaların gereksiz yere uzamasını engelleyecek etkin çareler oluşturmak zorundadır. Bu bağlamda hukuk sisteminin ve özellikle yargılama usulünün, yargılamaların makul süre içerisinde bitirilmesini olanaklı kılacak şekilde düzenlenmesi ve davaların nedensiz olarak uzamasına yol açacak usul kurallarına yer verilmemesi, mahkemelerin nicelik ve nitelik bakımından yeterli miktarda insan kaynağı, araç ve gereçlerle donatılması makul sürede yargılanma ilkesinin bir gereğidir.” Anayasa Mahkemesi, E. 2013/4 K. 2013/35, 28.2.2013. Söz konusu ilkelere hiç kuşkusuz etkileşimsel olmakla birlikte Anayasa’nın 36’ncı maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının bir uzantısı olarak makul sürede yargılanma hakkının öznesi birey iken; Anayasa’nın 141. maddesinde düzenlenen usul ekonomisi ilkesinde yetkinin sahibi yargıdır. Yargının bir yükümlülüğü olarak paylaşılmıştır ve yargılamanın sürüncemede kalmaması sebebiyle olağan kanun yollarına başvuru hakkının sınırlandırılması uzun yargılama sürecini engellemekle birlikte aynı zamanda adil yargılanma hakkına müdahale niteliğindedir. Müdahalenin hukuka uygun olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur. Ancak hakka müdahale niteliği taşıdığı açıktır. Bu çalışmada parasal sınırların haklarla ilişkisi kapsam dışında bırakıldığından usul ekonomisi ilkesi çerçevesinde değerlendirmelere yer verilecektir.

64 Anayasa Mahkemesi, E. 2022/135 K. 2023/30, 16.2.2023, para. 35; Anayasa Mahkemesi, E. 2018/71 K. 2018/118, 27.12.2018, para. 31-34; Anayasa Mahkemesi, E. 2020/21 K. 2020/53, 1.10.2020, para. 33-36; Anayasa Mahkemesi, E. 1985/23. Ayrıca bkz. Ramazan Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku* (15. Baskı Seçkin 2023) 806.

65 Örneğin Yüksek Mahkeme, bazı kararlarında düzenlemelerin amacı ile gerekliliği tartışmasını birlikte yürüterek; amacı ‘yargının iş yükünün azalması’ şeklinde ifade etmektedir. İdari Yargılama Usulünde temyiz kanun yolunda öngörülen parasal sınırlar konusunda düzenlemenin amacının “Danıştayın iş yükünün azaltılması olduğunun anlaşıl(dığı)” belirtilmektedir. Bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 2023/36. Benzer şekilde Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun (mülga Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu) parasal sınırlara ilişkin düzenlemesinin anayasaya aykırılığı iddiasıyla somut norm denetimi yoluyla AYM önünde tartışıldığı davada, “(y)asa koyucu, itiraz konusu kuralla, miktar veya değeri yüz bin lirayı geçmeyen taşınır mal ve alacak davalarına ilişkin nihai kararların kesin olması davaları süratlendirmek ve Yargıtayın yükünü hafifletmek düşüncesiyle kabul etmiş; bu kararların bir kere de Yargıtay’a incelenmesinde kamu yararı görmemiştir” şeklinde açıklamıştır. Bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 1985/23. Adli para cezasına karşı üst mahkemeye başvurulmaması nedeniyle hükmün denetlenmesini talep hakkının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruya konu olan bir uyumsuzlukta da Anayasa Mahkemesi, “önem derecesi düşük suçlara ilişkin para cezalarına mahkûmiyet hükümlerine karşı istinaf yolunun kapalı tutulmasının amacı istinaf mahkemelerinin iş yükünü azalt(mak) olduğu” ve “istinaf mahkemelerinin emek ve mesailerini daha ağır nitelikli mahkûmiyet hükümlerine sarf etmeleri hedeflen(diği)” belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi, Başvuru No: 2017/19906, 2.6.2020, para. 44.

66 Kuru (n 35) 302. Öyle ki bu ilke, yargılama usullerinin tamamında yer alan ilkelere olup; bu ilkelere “usul hukukunun genel kısmını oluşturur.” Nurullah Kunter, Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoglu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku* (18. Bası Beta) 20, aktaran Kamile Türkoğlu Üstün, *İdari Yargılama Usulüne Hâkim Olan İlkeler* (Seçkin 2019) 36.

67 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, RG. 04.02.2011/27836, m. 30: “Hâkim, yargılamanın makul süre içinde ve düzenli bir biçimde yürütülmesini ve gereksiz gider yapılamamasını sağlamakla yükümlüdür.”

bir ilkesi olarak uygulanagelmektedir⁶⁸. Söz konusu ilke emredici nitelikte olup,⁶⁹ yargıçlar için bir “yükümlülük(tür)”⁷⁰.

Öğretide bu ilke, “basitlik”, “hızlılık” ve “ucuzluk” unsurlarıyla irdelenmektedir⁷¹. *Basitlik*, var olan şekil kurallarına dayalı bu düzenin bozulmamasını, bu kuralların yorumlanırken zorlaştırılmamasını ve hatta kolaylaştırılmasını ifade etmektedir⁷². Bir diğer ifadeyle yargılama sürecinin komplike hale getirilmemesidir. *Ucuzluk* ise, yargılama sürecindeki masrafların artırılarak “adaletin pahalaştırılmaması” olarak anlaşılmaktadır⁷³. *Hızlılık* ise, yargılama sürecinin mümkün olan en kısa sürede sonuçlandırılmasıdır⁷⁴. Burada ‘adil ve güvenli’ bir yargılamaya feda edilen hızlı bir yargılama süreci mevzu bahis değildir⁷⁵. Yargılamanın hızlılığı, “geciken adaletin adalet olmadığı” düsturunun bir yansıması olarak “*adaleti bir tarafa bırakan bir acelecilik olarak ... algılanmamalıdır*”⁷⁶.

Usul ekonomisinde temel sorunlardan biri ise iş yükü sebebiyle yargılamanın makul sürede sonuçlandırılmamasıdır. AYM’nin mezkûr kararlarında parasal sınırlara ilişkin getirilen düzenlemelerin amacı, gerekliliği, elverişliliği, “mahkemelerin iş yükünün azaltılması” ve “yargılamanın makul sürede sonuçlandırılması” çerçevesinde irdelenmektedir⁷⁷. Parasal sınırların yargının iş yükünü azaltmasına ilişkin doğrudan istatistiklere ulaşılammaktadır⁷⁸. Parasal sınırlar gibi yasal düzenlemelerde getirilen değişikliklerin “*fiziki anlamda ... bir hafifleme*”⁷⁹ sağlayacağı ilk

68 Ender Ethem Atay, *İdari Yargılama Hukuku* (Seçkin 2022) 73-76; Ender Ethem Atay, *İdari Yargılama Hukuku* (Seçkin 2023) 48-51.; Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer, Cemil Kaya, *Açıklamalı İçtihatlı Türk İdari Yargılama Hukuku* (Savaş 2019) 89.; Halil Kalabalık, *İdari Yargılama Hukuku* (17. Baskı Seçkin 2024) 36-37.; “basit ve az masraflı oluşu” bkz. Şeref Gözübüyük, Turgut Tan, *İdare Hukuku II İdari Yargılama Hukuku*, Turhan, 2022, 822.; Gürsel Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku* (3. Baskı Ekin 2018) 15. Hatta bu ilkenin yansımalarını farklı düzenlemelerde görmek mümkündür. Bu konuda bkz. Aynur Hasoğlu, *Türk İdari Yargılama Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi* (Seçkin 2024) 71-120.

69 Cumhur Rüzgaresen, *Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi* (Yetkin 2013) 58-59.

70 İbrahim Çetin, ‘Medeni Usul Hukukunda Usul Ekonomisi’ 78 Sayıştay Dergisi, 83.; Rüzgaresen (n 69) 74.

71 Hasoğlu (n 68) 45-52.

72 Ibid, 45.; Rüzgaresen (n 69) 72-73.

73 Ejder Yılmaz, ‘Usul Ekonomisi’ (2008) 57(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 244-45.; Atay (n 68) 2023, 265.

74 Hasoğlu (n 68) 45.

75 “*Yargılamanın kısa olması değil, adil ve güvenli olması önemlidir.*” Sancakdar ve Önüt, (n 45) 449.

76 Yılmaz (n 73) 263.

77 İstinaf sisteminin de “*yargının iş yükünün hafifletilmesi* ve (böylelikle) Danıştay’ın da “*ıçtihat mahkemesi rolünün güçlendirilmesi*” gibi benzer gayelerle getirildiği belirtilmektedir. Kanunun gerekçesi için bkz. 6545 sayılı Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Genel Gerekeçe, <<https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/gereceler/turk-ceza-kanunu-ile-bazi-kanunlarda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-6545-genel-gerekece/1>> Erişim Tarihi 21 Ağustos 2024.

78 Danıştay ve Adalet Bakanlığı Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğü’nün yayınladığı verilerde doğrudan parasal sınırlar sebebiyle dosya sayılarında azalmaya ilişkin bilgiye rastlanmamaktadır. Bu kapsamda örneğin ilk derece mahkemesi, istinaf ve temyiz mercilerine gelen dosya sayıları yer almaktadır. Ancak Danıştay’ın ilk derece mahkemesi olarak incelediği dosyalar, bölge idare mahkemeleri arasındaki aykırılığın giderilmesine ilişkin dosyalar ve temyiz incelemesine ilişkin dosyalar ile ivedi yargılama usulüne ilişkin davalar üzerine yapılan temyiz incelemeleri ayrıca belirtilmediğinden; istinaf incelemesinde karara bağlanan dosyalardan parasal sınırlar sebebiyle temyiz kanun yoluna başvurulmayan dosya sayıları tespit edilememektedir. Veriler için bkz. “Adalet İstatistikleri”, 2023, <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/220.420.24115644ADAlet_ist->

79 Ökçesiz (n 41) 75.

bakışta tahmin edilebilir⁸⁰. Bununla birlikte usul ekonomisi gereği *iş yükünün azaltılması*, olağan kanun yollarının sınırlandırılmasında, tek yargıç uygulamasında veya duruşma sınırında tek başına bir gerekçe olarak kabul edilebilir mi?

Tarihsel kökenlerini “*yargılamanın ve (dolayısıyla) adaletin gecikmesi(nde)*” bulan usul ekonomisinin adalete erişimi ve hak arama hürriyetini kolaylaştırma işlevi⁸¹, diğer taraftan bu ilkenin dayanağı olarak gösterilen parasal sınırların aynı zamanda hak arama hürriyetine ve mahkemeye erişim hakkına müdahalesi paradoksaldır. Yargılama usulünde başvuru parasal sınırlarla “yargıcın önemsiz işlerle ilgilenmemesinin” önüne geçilerek esasında usul ekonomisi ilkesine hizmet edeceği varsayılmaktadır. Ancak bu ilke, yargılamanın “*başlı başına bir amacı olmayıp, yargılamanın amacına hizmet eden araçlardan(dır)*”⁸². Bu sebeple de öncelikli olarak bu aracın hizmet ettiği amaç belirlenmeli ve bu amaç ise bu aracı şekillendirmelidir. Zira “*(u)sul kanunlarındaki değişiklikler ... konulmuş bulunan amaca göre şekillenir*”⁸³. O halde “hukukun önemsiz işlerle ilgilenmemesi” sağlanarak usul ekonomisine hizmet eden amaç ne olmalıdır?

III. ÇIKIŞ NOKTASI

Parasal sınırlar, *mikro ölçekte* sınırlama öngören kuralın ilişkin olduğu yargılama müessesesinin bu sınır getirilirken ileri sürülen amacı ve *makro ölçekte* ise idari yargının fonksiyonu dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Bu holistik bakış açısıyla; parasal sınırlarla ilişkilendirilen bu müesseseler bizatihi yargılama usulünü oluşturmakla birlikte idari yargılama usulü, bu müesseselere doğrudan indirgenmemektedir. Bu sebeple her bir müessesede ileri sürülen argümanları ele alarak, bu müesseseleri kesen makro bakış açısı ortaya konulacaktır.

A. YARGILAMA MÜESSESELERİNDE BAŞVURULMA GEREKÇELERİNİN SORGULANMASI

Yukarıda yer verilen Anayasa Mahkemesi kararları ve öğreti ışığında olağan kanun yollarında öngörülen parasal sınırın en önemli amaçlarından biri iş yükünün azaltılmasıdır⁸⁴. Temyizde bu

80 Bununla birlikte HMK uyarınca belirli tutarın altında kalan uyumsuzluklarda verilen kararların kesin olduğuna ilişkin hükmün somut norm denetimi yoluyla anayasaya aykırılığı iddiasına ilişkin AYM'nin karşı oy kullanan üyesinin iş yüküne ilişkin aksi değerlendirmesi dikkat çekicidir: “*Bu düzenleme ile adaletten beklenen “hız” gerçekleşmeyeceği gibi, Yargıtay’ın yükü de hafiflememiştir. Bir “İçtihat mahkemesi” niteliğini giderek yitiren Yargıtay’ın öz işlerine dönebilmesi için yapılması gerekenlere değinilmeyip bu tür düzenlemelere kalkışılması Yargıtay’ı dışlamaya uzanabilecektir. (...) Yargımanın hızlı çalışması için binalardan araç gereçlerine, görevlilerin meslek içi eğitimlerinden özlük işlerine, yargı bağımsızlığı ve yargı güvencesinden ilgili kurallara değin geniş bir alanda köklü değişiklik ister. Devlet, yükümlülüklerinin bilincinde olarak yargılık (mahkeme), yargıç, personel sağlayacak, gerekirse ara mahkemeler kuracak, “adalet-hâk” duygusunun saygınlığım, yargı kararlarının etkinliğini arttıracak, haksızların dava edilmekten kaçınacakları ortamı oluşturacak ve her karar için denetim yolunu açık tutacaktır.” Anayasa Mahkemesi, E. 1985/23 (Karşı oy kullanan yargıç Yekta Güngör Özden’in görüşü)*

81 Rüzgaresen (n 69) 62-71, 84.

82 Yılmaz (n 73) 246.

83 Ibid.; “*(...) yargılama ilkelerinin ne ölçüde geçerli olacağı yargılamanın amacına, pratiklik kaygılarına ve tarihi gelişime bağlıdır.*” Bkz. Akyılmaz, Sezginer ve Kaya (n 68) 90.

84 Ayrıca bkz. Selman Sacit Boz, Ahmet Talha Tetik, Mustafa Oğuzhan Bölükbaşı, Mehmet Nacak, *Türk İdari Yargılama*

argüman, Danıştay’ın içtihat merci rolünün güçlendirilmesine odaklanmaktadır. Diğer parasal sınır öngörülen istinaf, duruşma ve tek yargıç sınırında ise ‘önemsiz’ uyuşmazlık kategorisiyle iş yükünün azaltılması hedeflenmiştir. Mikro ölçekte bu müesseseler bakımından ileri sürülen gerekçeler sorgulanmalıdır.

1. Temyizde Parasal Sınır: “İçtihat Mahkemesi Rolünün Güçlendirilmesi”

Temyiz kanun yolunda öngörülen parasal sınırlarla “yegâne hedef(in)”⁸⁵ iş yükünün azaltılarak “Danıştay’ın içtihat mahkemesi rolünün güçlendirilmesi” olduğu belirtilmektedir⁸⁶. Buna göre istinaf mahkemesince verilen kararlar kural olarak kesin olup; yalnızca sayılan kararlara⁸⁷ karşı temyize başvurulabilir⁸⁸.

Burada dikkat çekmek gerekir ki idari yargıda kanun yolunda öngörülen kesinlik sınırı, AYM tarafından ‘önemsiz’ miktar olarak nitelendirilmemiştir⁸⁹. İş yükü gerekçesiyle Danıştay’ın içtihat üretimine odaklanılarak; “hâkim önemsiz işlerle ilgilenmez” değil de “hâkim önemli işlerle ilgilenir” yaklaşımı hakimdir⁹⁰. Danıştay içtihat mahkemesi rolüyle idare hukukunun içtihadi karakterinde kurucu bir görev üstlenmektedir⁹¹. Hatta içtihat farklılıklarının önlenmesine ilişkin mekanizmaların işletilmesi konusunda sorumluluğu ileri sürülmektedir⁹². Danıştay, azalan iş yüküyle ‘kalan

Hukukunda Temyiz (Adalet 2021) 90, 92.

85 Ali Akyıldız, ‘İstinafa İlkel Bakmak’ (2015) 147. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu (Danıştay Yayınları) 16.

86 Kanun gerekçesi için bkz. (n 77). Nitekim Danıştay da bazı kararlarında temyiz kanun yolunun amacının “*ıçtihat birliğinin sağlanması, yürürlükteki hukukun ÷lke genelinde birlik içinde uygulanmasını temin etmek*” olduğunu vurgulamaktadır. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 2022/421 K. 2023/2546, 6.11.2023.; Danıştay 13 D, E. 2020/3452 K. 2021/968, 17.3.2021.

87 Bkz. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu, m. 46.

88 Söz konusu kararlarda ise “ekonomik önem kıstası(na)” dikkat çekilmektedir. Akyıldız (n 85) 30.

89 Anayasa Mahkemesi, E.2023/36, para.22: “... konusu istinaf sınırının üzerinde olup beş yüz seksen bir bin Türk lirasının altında kalan uyuşmazlıkların tamamının tutar açısından önemsiz olduğu söylenemez.” Buna karşın AYM’nin ceza yargılamasına ilişkin temyiz kanun yoluna başvurunun sınırlandırılmasına ilişkin kararında “önemsiz suç” nitelemesinde bulunmaktadır: “*Yargılamanın olabildiğince hızlı sonuçlanması ve suçluların bir an önce cezalandırılması gerektiğinden her karara karşı değil, fakat önemli kararlara karşı kanun yoluna gidilmesi gereği benimsenmektedir. Mahkemelerce verilen tüm kararlara karşı kanun yolunun açık tutulması, kanun yolu kurumunu işlemez duruma getirebilir.*” Anayasa Mahkemesi, E. 2006/65, K. 2009/114, 23.07.2009, RG.7.10.2009/ 27369. Asliye Hukuk Mahkemesince iptalini davasında tesis edilen kararın kesin olması sebebiyle hak arama hürriyetinin ihlal edildiği iddiasına ilişki başvuruda Anayasa Mahkemesi, “... gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve böylece mahkemelerin gereksiz yere meşgul edilmeksizin uyuşmazlıkların makul sürede bitirebilmesi amacıyla bir kısım mahkeme kararına karşı temyiz yolunun kapalı tutulmasının anayasal hakları ihlal ettiği söylenemez.” Anayasa Mahkemesi, Başvuru No: 2014/3907, para.32.

90 Bu ifadeler *prima facie* birbirine karşıt gibi görünmekte ise de burada ‘önem’in muğlaklığından yararlanılmaktadır.

91 İdare hukukunun içtihadi niteliğine ilişkin tartışmalar bu çalışmanın kapsamını aşacağından değerlendirmeye için bkz. Tekin Akilloğlu, ‘İdare Hukukunun Ortaya Çıkışı Konusunda Bir Karşılaştırma’ İHİD, C. 15, S.2, 2012.; Bu konuda bkz. Onur Karahanoğulları, *İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler* (Güncelleştirilmiş 3. Baskı Turhan 2015) 133.; Halim Alperen Çıtak, *İdare Hukukunun İçtihadi Karakteri* (On İki levha 2020).

92 Murat Sezginer, ‘İdari Yargıda İçtihat Aykırılıkların Giderilmesinde Danıştay’ın İçtihat Mahkemesi Rolünün Önemi’ iç. 151. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Sempozyumu (Danıştay Yayınları 2019)170.

vakitlerinde⁹³ “*ilkeleri koyan, hukuku yaratan, hukukun ne olduğunu söyleyen*”⁹⁴ rolünü yerine getirecektir. Kanuni idare ilkesi çerçevesinde idareye tanınan takdir yetkisinin yargısal denetiminde yargıç da takdir yetkisiyle “yargıçların hukuku(nu)”⁹⁵ yaratabilecektir⁹⁶.

Esasında bu diyalektik bir süreçtir: iş gücü azaltılarak içtihat mahkemesi rolünün yerine getirilmesi ve böylelikle içtihat mekanizmasıyla da iş yükünün azalması. Ancak bu birbirini besleyen süreç aynı zamanda birbirine de engel olabilmektedir. Şöyle ki istinaf sisteminin iş yükünün azalmasına katkı sağlayacağı; Danıştay’ın içtihat mahkemesi olarak çalışabilmesi için istinaf mahkemesince “oyalayıcı” nitelikteki uyuşmazlıkların kesinleşerek “filtreleme” yapılabileceği belirtilmektedir⁹⁷. Diğer taraftan ise istinaf sisteminin yaratacağı temel açmazlardan birinin de tam tersine içtihat birliğinin sağlanmasında çıkartacağı “güçlükler” olduğu iddia edilmektedir⁹⁸. Bu görüşe göre, istinaf kanun yoluyla “temyiz incelemesi etkisiz hale getirilmekte” ve istinaf aşamasında kesinleşen çelişik kararlar sebebiyle içtihat birliği sağlanamamaktadır⁹⁹. Bir yönüyle alan “daraltılmakta” ve Danıştay’ın aksine istinaf mercileri belirleyici olmaktadır¹⁰⁰.

Anayasal düzenlemelerde Yüksek Mahkemelere atfedilen “son inceleme merci”¹⁰¹ sıfatıyla bu merciler, uyuşmazlıklarda miktar ve değeri esas almamalıdır; “hukukun yeknesak bir şekilde

93 İstinaf sisteminin yüzde seksen oranında Danıştay’ın iş yükünü azaltacağı öngörülmektedir. Kanunun gerekçesi bağlamında değerlendirmeler için bkz. Akyıldız (n 85) 18.

94 Celal Erkut, ‘İdari Yargı Birinci Oturum’ iç. Serkan Ağar, Oğuzhan Güzel, Mehpare Çaptuğ (edr) *İdari Yargılama Usulü Kanununun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu* (09 Mart 2012) (Ankara Barosu Başkanlığı 2013) 42.

95 Celal Erkut, *Kamu Kudreti Ayrıcılıkları ve Tutuk Adalet Anlayışı* (Yenilik 2004) 157.

96 Turan Yıldırım, Gül Üstün, *Açıklamalı Notlu İdari Yargılama Usulü Kanunu* (2. Baskı On İki Levha 2023) 54. Bunun için de yargıcın yargıç olma vasfına sahip olduğu ön kabulüyle hareket edilmektedir.

97 Bu bağlamda örneğin merkez teşkilatlarının unvan değişikliği içermeyen atama işlemleri, taşra teşkilatlarınca yapılan işlemler, belediyenin imar planları dışındaki işlemleri örnek gösterilmektedir. Esat Toklu, ‘İdari Yargıda İstinaf Sistemine Geçiş’ iç. *147. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu* (Danıştay Yayınları 2015) 68-69.

98 Mehmet Rıza Ünlüçay, ‘Birinci Oturum Açılış Konuşması’ iç. *147. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu* (Danıştay Yayınları 2015) 8.; Benzer değerlendirme için bkz. Engin Saygın, ‘İdari Yargıda İstinaf Tartışmaları Üzerine Analiz’ (2011) 69 (1-2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 635-648.; Serkan Çınarlı, Kerim Azak, ‘Bölge İdare Mahkemelerinin Kesin Kararları Arasındaki Aykırılık veya Uyuşmazlığın Giderilmesi Meselesi’ (2020) 1(1-2) Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6.

99 İstinaf kanun yolu bakımından getirilen eleştiriler ve değerlendirmeler bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Burada yalnızca parasal sınırların da dahil edilerek kanun yollarının sınırlandırılmasının iş yükünün azalması veya Danıştay’ın içtihat rolünün güçlendirilmesine katkı sağlayıp sağlamayacağı konusunda halihazırda istinaf üzerinden yapılan tartışmalardan yararlanılmıştır. Akyıldız (n 85) 18.; Ramazan Yıldırım, ‘Türkiye’de İstinaf Uygulamasının İdari Yargıya Etkileri’ 147. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu, 52; Mustafa Avcı, ‘İdari Yargıda İstinaf’ (2011) 96 TBB Dergisi, 179-203.; Açımız (n 3) 90-92.; Gül Üstün, ‘İdari Yargıda İstinaf Kanun Yolu Üzerine Bir Değerlendirme’ (2016) 22(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13-38.; Zeynep N. Aydınoglu, ‘İstinaf Kanun Yolunun İdari Yargılama Usulüne Başlıca Etkileri’ (2018) 9(34) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 407-411.; Oğuz Sancakdar, ‘İdari Yargı İstinaf Sistemindeki Olası Sorunlar ve Çözüm Önerileri’ (2016) 148. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu, 43.; Aksi görüş için bkz. Avcı, (n 100) 189.

100 Dahası, öngörülen sistemin öğretide “Danıştay’ın içtihat mahkemesi işlevini bilakis yitirmesine neden olduğu” değerlendirilmiştir. Bkz. Açımız (n 3) 90-92.

101 1982 Anayasası, m. 154/1: “*Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. (...)*”; m. 155/1: “*Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. (...)*”.

uygulanması(nı)¹⁰² sağlamakla görevlidir. Aksi bir uygulama “*yeknesak hukuk uygulamasını tehlikeye düşür(mektedir)*”: öğretide Öztekin bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: Parasal sınırlarla temyiz yolu kapatılan kararlar bakımından “*ıçtihat birliğini fedâ edip, o değerin üstündeki uyuşmazlıklarda ıçtihat birliğini sağlamağa çalışmak, aslında yeknesak hukuk uygulamasından vazgeçmek anlamına gelir.*”¹⁰³ Buna göre, “*ıçtihat birliğini sağlama amacı, değeri veya miktarı ne olursa olsun bütün nihai kararların temyiz denetiminden geçebilmesini gerektirir*”¹⁰⁴. Kaldı ki hukuka uygunluk denetimi sağlanmadan hukuk birliğinin sağlanması da pek mümkün gözükmemektedir¹⁰⁵.

İstinaf kesinlik sınırıyla ortaya çıkan bu eksikliğin giderilmesine yönelik olarak istinaf sistemine ilişkin yasal değışikliklerle birlikte düzenlenen 2576 sayılı Kanun’un 3/C maddesi¹⁰⁶ uyarınca Bölge İdare Mahkemesi Başkanlar Kurulu, istinaf mahkemesinde kesinleşen kararlar arasında aykırılık ve uyuşmazlıkları resen veya başvuru üzerine değerlendirebilir ve bu konuda Danıştay’dan karar verilmesini isteyebilir¹⁰⁷. Söz konusu usulle temyiz kanun yoluna başvurulamayan uyuşmazlıklarla ilgili olarak “ıçtihat üretme olanağı” tanınmaktadır.¹⁰⁸ Bu halde varsayımsal olarak temyiz yolu kapalı olan uyuşmazlıklarda ıçtihat mercii rolüne hâlel gelmeyecektir. Buna karşın bu usulün yalnızca kesin kararlara karşı başvurulabilmesi,¹⁰⁹ Başkanlar Kurulunca tesis edilen kararların kesin olması¹¹⁰

102 Öztekin (n 11) 65.

103 İbid 66.

104 İbid 68.

105 Yargıtay’a ilişkin değerlendirmesinde *Alangoya*, kanun yolunun amacının mahkeme kararlarının üst merci tarafından denetlenmesini sağlamak olduğu; ıçtihat birliğinin sağlanması gibi amaçların Yargıtay’a ilişkin anayasal düzenlemenin “*ration legis’ine dahi olmadığı(nı)*” değerlendirmektedir. Bununla birlikte, “*usul kanunlarının temyiz mahkemelerinin görevini bir ölçüde hukukun geliştirilmesi veya ülke çapında ıçtihat birliğinin sağlanması yönünde de vurgulayabil(eceğini)*”; fakat hukuka uygunluk sağlanmadan hukuk birliğinin halihazırda sağlanamayacağını dile getirmektedir. Yavuz Alangoya, ‘Kanun yolunun Anayasal Temeli ve HUMK 427 hükmü ile Kanun yolu Kapatılmış Olan Kararlara Karşı Kanun yoluna Müracaat İmkânı’ iç. 75. *Yaş Gününü için Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı* (Türkiye Barolar Birliği Yayınları 2004) 31.

Bu başlık altında yalnızca iş yükünün azalmasının bağlamında gerekçe olarak sunulan Danıştay’ın ıçtihat mahkemesi rolü irdelenmektedir. Kanun yollarının amacı ve ıçtihat farklılıklarına sebebiyet veren hususlar ve çözüm önerileri bu çalışmanın kapsamında aşmaktadır. Bu konuda bkz. Turan Yıldırım, ‘İdari Yargıda İçtihat Farklılıkları ve Çözüm Önerileri’ iç. 149. *Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu* (Danıştay Yayınları 2017) Sezginer (n 93) 167-181.; Murteza Güler, ‘İçtihat Aykırılıklarının Giderilmesinde Önleyici ve Giderici Mekanizmaların Güçlendirilmesi’ iç. 151. *Yıl Danıştay ve İdari Yargı Sempozyumu* (Danıştay Yayınları 2019).

106 2576 s. Kanun, m. 3/C/4.c. “*Benzer olaylarda, bölge idare mahkemesi dairelerince verilen kesin nitelikteki kararlar arasında veya farklı bölge idare mahkemeleri dairelerince verilen kesin nitelikteki kararlar arasında aykırılık veya uyuşmazlık bulunması hâlinde; resen veya ilgili bölge idare mahkemesi dairelerinin ya da istinaf yoluna başvurma hakkı bulunanların bu aykırılığın veya uyuşmazlığın giderilmesini gerekçeli olarak istemeleri üzerine, istemin uygun görülmesi hâlinde kendi görüşlerini de ekleyerek Danıştaydan bu konuda karar verilmesini istemek*”

107 Bu konuda değerlendirme ve kapsamlı eleştiriler için bkz. Hüseyin Bilgin, *Bölge İdare Mahkemelerinin Kesin Kararları Arasındaki İçtihat Farklılıkları* (Seçkin 2021). Çınarlı ve Azak (n 98) 1-26.

108 Açımız (n 3) 88.

109 F Ebru Gündüz, *İdari Yargılama Hukukunda Kanun Yararına Temyiz* (Adalet 2022) 43. Kesin kararlara karşı başvuru sebebiyle ıçtihadı birleştirme usulünün uygulanmasında sorun yaratabileceği dile getirilmektedir. Toklu (n 97) 69.; Açımız (n 3) 88. Bu kararlara karşı yargılanmanın yenilenmesi imkanının getirilmesi önerilmektedir. Toklu (n 97) 70.; Arat (n 3) 437. Danıştay’ın söz konusu kararları kanun yararına bozması ve Resmî Gazetede yayımlanarak “emsal niteliği kazanması(nın)” sağlanması da bir diğer görüştür. Bkz. M. Fatih Gürkan, Yusuf Deniz, Selman Sacit Boz, ‘İdari Yargıda Kanun Yararına Bozma’ (2013) 21(1) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 122-23. Ayrıca devam eden davalara da bu imkânın tanınması gerektiği hakkında bkz. Çınarlı ve Azak (n 98) 8.

110 Bu kararlara karşı Danıştay’a başvuru yolunun açılması önerisi hakkında bkz. Çınarlı ve Azak (n 98) 13.

gibi sebeplerle içtihat merci rolünün etkin kullanımı konusunda tereddütler dile getirilmektedir. Nihayetinde salt iş yüküne bağlı bir yaklaşımla buna yönelik getirilen emniyet supabındaki eksiklikler, bu argümanı zayıflatıcağı niteliktedir.

2. İstinafta Parasal Sınır: “İş yükünün Hafifletilmesi”

Parasal sınırlar sebebiyle bazı kararlara karşı ilk derece mahkemesince verilen nihai kararın maddi ve hukuki yönden denetlenmesine imkân veren istinaf kanun yoluna başvurulamamaktadır. Burada bireye aşırı külfet yüklemeyen¹¹¹ önemsiz veya önem derecesi düşük olarak değerlendirilen miktar ve değerlerin altında kalan uyuşmazlıkların istinafa götürülmesi engellenerek iş yükünün azaltılması hedeflenmektedir¹¹². Temyiz kanun yolundan farklı olarak istinafta öngörülen parasal sınırlarda *de minimis* ilkesine bir ‘araç’ olarak başvurulmanın ötesinde bu ilke burada amaç halini almaktadır¹¹³.

Halbuki yargıcın veya hukukun önemsiz işlerle ilgilenmeyeceği ilkesi, yargılama müesseselerinin “keskin köşelerini” yumuşatarak esneklik tanımak amacıyla getirilmiştir¹¹⁴. Bu kapsamda tek başına başvuru bir ilke değildir. Bununla birlikte normatif olarak parasal sınırlar ‘sabit’ kılınmaktadır.

Determinist ve sabit¹¹⁵ normlara konu parasal sınırlar iş yükünde ancak “geçici bir rahatlama sağlayabilir”¹¹⁶. Bunun yerine temel olarak “uyuşmazlıklarının kaynağının azaltılması,”¹¹⁷ usul

111 Örneğin yapı denetim şirketleri hakkında tesis edilen idari para cezasına karşı itiraz üzerine verilen kararların kesin olduğuna ilişkin hükmün anayasaya aykırılığı iddiasında Yüksek Mahkeme, para cezalarının bireye aşırı külfet yüklediğini değerlendirerek hükmü iptal etmiştir. Bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 2020/21, para.30.

112 Hükmün denetlenmesini talep hakkı, mahkemeye erişim hakkı ve nihayetinde adil yargılanma hakkını sınırlandırdığına ilişkin değerlendirmeler için bkz. Açımuz (n 3) 50-78.; Yılmaz (n 5) 148 vd.; Yıldız (n 6) 199-226.; Gündüz ve Gündüz (n 5) 1-28.; Çağlayan ve Çınarlı (n 5) 275.

113 Adli para cezasına karşı başvuru yolunun kapatılması sebebiyle hükmün denetlenmesi hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin bireysel başvuruda istinaf mahkemeleri bakımından AYM’nin değerlendirmesi dikkat çekicidir: “... önem derecesi düşük suçlara ilişkin para cezalarına mahkûmiyet hükümlerine karşı istinaf yolunun kapalı tutulmasının amacı istinaf mahkemelerinin iş yükünü azaltmaktır. Böylelikle istinaf mahkemelerinin emek ve mesailerini daha ağır nitelikli mahkûmiyet hükümlerine sarf etmeleri hedeflenmiştir. İstinaf mahkemelerinin iş yükünün azaltılması ve bu suretle daha nitelikli davalara daha fazla zaman ayırmalarının sağlanmasıyla elde edilecek kamusal yararın önemi yadsınamaz. Bu kamusal yarar 3.000 TL’nin altındaki adli para cezasına mahkûmiyet hükmünün istinaf mahkemesine denettirilememesiyle yoksun kalman bireysel menfaatin göz ardı edilmesini haklı kılacak niteliktedir. Diğer bir ifadeyle üst sını 3.000 TL dâhil adli para cezalarına ilişkin mahkûmiyet hükümlerine karşı istinaf yoluna başvurulmasındaki bireysel menfaatin belirtilen kamu yararına feda edilebilir nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.” Anayasa Mahkemesi, Başvuru No: 2017/19906, T. 2.6.2020. Bir başka kararında da “belirli bir değer altında kalan mal varlığı uyuşmazlığının konu edildiği davalara ilişkin ilk derece mahkemesi kararlarına karşı istinaf yoluna başvurulamamasının davaların makul süre içinde sonuçlandırılması ve usul ekonomisinin sağlanması amacıyla ulaşma yönünden elverişli olduğu anlaşılmaktadır.” Anayasa Mahkemesi, E. 2022/135, para 34.

114 Broom (n 59) 145.; Veech ve Moon (n 2) 544.

115 Sabit olan verinin kriteridir. Parasal sınırdaki her yıl yeniden değerlendirilme oranında artış yapılmakta ise de burada sabit olarak ekonomik veri kategorisi baz alınmıştır.

116 Daire sayısındaki artış bakımından yaptığı değerlendirmede Gözübüyük, bu değişikliklerin “geçici bir süre ile ferahlık yaratacağını” ileri sürmektedir. Şeref Gözübüyük, ‘Danıştay Kanununda Yapılan Değişiklikler’ (1960) 15 (1) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi, 239. Parasal sınırlarla beklenen sonuca ulaşamadığı ve “kalıcı bir çözüm tarzı teşkil etmediğinin kanıtı” olarak “değer artırımlarının periyodik bir hâl alması ve buna paralel olarak ... dairelerinin sayısının sürekli olarak artması” gösterilmektedir. Özetk (n 11) 68.

117 Akyıldız (n 85) 31.

ekonomisi ve yargıcın önemsiz işlerle uğraşmayacağı ilkesini işlevsel kılacaktır. Diğer taraftan kanun yollarına başvurunun sınırlandırılmasında 'iş yükünün azalması' yalnızca amaçlananlardan biri olabilir; 'tek hedef' olarak belirlenemez¹¹⁸. Kaldı ki 2024 yılı için istinaf bakımından öngörülen 31.000,00 TL 17.002,00 TL net geliri olan asgari ücretli bir çalışan için olgudan bağımsız bir değerlendirmede dahi önemsiz addedilemez.

3. Tek Yargıç Sınırı: "Basit İşler"

Parasal sınır öngörülen konularda biri de Kurul halinde görülecek davalara ilişkindir. Konusu belirli miktarın altında kalan uyuşmazlıklar¹¹⁹ tek hakimle görülür. "İdare tek, yargılama çok kişinin işi" şeklindeki 'geleneksel' anlayış¹²⁰, "adalet hizmetinin etkinliğinin artırılması"¹²¹ amacıyla değişikliğe uğramış ve idari yargılama hukukunda tek hâkim uygulaması yaygınlaşmıştır¹²². Yargılamanın hızlandırılması amacıyla bağlantılı olarak getirilen bu uygulama¹²³, kurul halinde çalışmanın yol açtığı iddia edilen "biçimsel zaman kayıpları(ndan)" kurtulma çabasının bir ürünüdür¹²⁴.

"Basit işlerin yargıcı" olarak görülen tek yargıç sisteminin "yargılama usullerinin basitleştirilmesi sonucunu doğur(acağı)" iddia edilmektedir¹²⁵. Parasal sınırların altında kalan uyuşmazlıklar doğrudan "basit işler" kategorisinde değerlendirilebilir mi?¹²⁶ Miktarı 'önemsiz' addedilen her

118 Yazar, "usul hukuku tekniklerine" başvurarak bu sonucun elde edilebileceğini dile getirmektedir. Akyıldız (n 85) 17, 19.

119 2576 sayılı Kanun, m. 7. Kanun'un Ek 1'inci maddesi uyarınca her yıl güncellenmektedir. 2024 yılı için bu miktar, 270.000,00 TL'dir. Ek 1'inci maddede yapılan değişiklikle de yine iş yükünün azaltılması gerekçesi ileri sürülmektedir. Bu sınırların vergi yargılaması üzerindeki etkileri için bkz. Ümit Süleyman Üstün, 'Vergi Mahkemesinde Tek Hakimle Çözülünecek Davalara İlişkin Sınırı Artıran Kanun Tasarısı Hükmünün Değerlendirilmesi' (2012) 16(2) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 217-229.

120 *Napolyon'a* atfedilen ifade ve değerlendirmeler için bkz. Hasan Nuri Yaşar, *İdari Yargı Kararlarının Etkinleştirilmesi Arayışında İdari Yargı İdari Yargıç Yargısal Emir* (Oniki Levha 2013) 67. Muhakeme hukukunun bir dalı olarak ceza muhakemesini incelediği eserde *Kunter*, "Hükmün Kolektif Verilişi" başlığı altında hükme birden fazla hâkimin katılmasını değerlendirmiştir. *Kunter*, heyet halinde görülen uyuşmazlıklarda "hakimler(in) başbaşa karar ver(diğini); "mütalaaların birbirini tamamlama(dığını)", "ifrat ve tefritler(in) giderildi(ği)(ni)"; hissi hareketlerin engellenerek subjektif menfaatlerin arka plana itildiğini belirterek "Neticede ortak hükme varılır. Bu ortak hükmün kıymeti, onu meydana getiren hükümlerin kıymetinden daha fazladır" şeklinde değerlendirmektedir. Bkz. Nurullah Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (9. Bası Yaylıclılık Matbaası 1989), 40-41.

121 Mustafa Özbek, 'Avrupa Konseyince Adalet Hizmetlerinin Etkinliğinin Artırılması için Öngörülen Tedbirler' (2006) 55(1) AÜHFD 207-292. Uyuşmazlığın tek hakimle veya kurul halinde görülmesi, kanun yolu bakımından önem arz etmekte idi. Tek hakimle görülen uyuşmazlıklarda itiraz yoluna başvurulurken; kurul halinde verilen kararlara karşı temyiz kanun yoluna başvurulmakta idi. İstinaf sistemiyle birlikte kanun yollarında böyle ayırımın bir önemi kalmamıştır. Bkz. Üstün (n 119) 219. Buna karşın böylelikle de yaygınlaştırılmıştır.

122 Yaşar (n 120) 67.

123 Heyet halinde görülen davaların yargılamanın "yavaşlamasına neden olduğunun çok açık" olduğu dile getirilmektedir. Bkz. İbrahim Aliusta, 'İdari Yargıda Yargılama Süresini Kısaltacak Önlem ve Öneriler' 144. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu (Danıştay Yayınları 2012), 144-45.

124 "İyi yargılamanın garantisi" olarak sunulan kurul halinde çalışma, farklı görüşlerin tartışıldığı bir ortam yaratarak böylelikle 'tarafsız ve bağımsız yargı(ya)' imkân tanımaktadır. Bununla birlikte kurul halinde çalışmanın "hukuk devletinin onsuz olmaz unsuru" olduğunun "kolaylıkla ispatlanamayacağı" belirtilmektedir. Bu çalışmada bu fonksiyonun işlevsel olup olmadığı tartışılmayacaktır. Bu konuda ifadeler ve değerlendirmeler için bkz. Yaşar (n 120) 69-73.

125 *Ibid*, 69.

126 Medeni Usul Hukukunda basit yargılama usulü "daha basit ve çabuk işleyen" ayrı bir yargılama usulüdür. Bkz. Kuru,

uyuşmazlık basit uyuşmazlık olarak nitelendirilebilir mi? Burada basitlik, usul ekonomisi ilkesinin bir unsuru olarak anlaşılmalıdır. Yargılama sürecinin komplike bir hal almasını engelleyen bir basitlikten söz edilebilir. Ancak uyuşmazlığın miktarı veya değeri, uyuşmazlığın ‘basit’ olup olmamasıyla ilgili değildir. Burada da ‘yargıç veya hukuk önemsiz işlerle ilgilenmez’ ilkesinin bir uzantısı olarak “kurul” halinde incelenmesinde ‘önemli’ değerlendirilmeyen miktarlar söz konusudur. Yine iş yükü gibi pratik mülahazalar yargılamanın etkinliğini artırma arayışında ‘önemsiz’ miktarlara galip gelmektedir.

4. Duruşma Sınırı

Diğerlerinden farklı olarak duruşma bakımından getirilen parasal sınırlar, ‘konusu paraya ilişkin uyuşmazlık’ ayırımına dayalı değildir. İlk derece mahkemesinde duruşma talebinde bulunulması halinde iptal davaları dışındaki uyuşmazlıklarda davanın konusu olan parasal miktar belirlenenin üzerinde ise mahkemenin takdir yetkisi kaldırılmış veya aksi halde mahkemeye takdir yetkisi tanınmıştır. Konusu paraya ilişkin olsa da iptal davaları bakımından parasal sınır aranmaksızın belirlenen süre içerisinde talep halinde; tam yargı davası ve vergi uyuşmazlıkları bakımından ise ancak belirli miktarın üzerindeki uyuşmazlıklarda¹²⁷ talep halinde duruşma yapılır¹²⁸. Belirlenen miktarın altında kalan uyuşmazlıklarda ise duruşma taleplerinin mahkemelerce kabulü zorunlu değildir.

Yazılı yargılama usulünün uygulandığı idari yargılama usulünde¹²⁹ duruşma “istisnai(dir)”¹³⁰. Yargılama sürecini “hızlandırıcı fonksiyonu”¹³¹ ve idari yargıda yazılı delil esası¹³² dikkate alınarak yazılı yargılama usulünün gerekliliği ve dayanağı vurgulanmaktadır. Ancak duruşma, “*davanın çözümünü geciktiren faydasız bir faaliyet değildir*”¹³³. Duruşmada taraflar mahkeme karşısında iddia ve savunmalarını arz ederek “kendilerince önemli noktaların” dikkatini çekerek yargıcın gözünden

858. Genel yargılama usulüne göre hızlandırılmış bu usul, literatürde İdari Yargılama Usulünde ivedi yargılama usulüyle karşılaştırılmaktadır. Bkz. Ramazan Çağlayan, ‘Fransız ve Türk İdari Yargılama Hukuklarında İvedi Yargılama Usulü’ (2014) 18(3-4) EÜHFD. Parasal sınırlar bakımından bahsi geçen ‘basitlik’ ise ayrı bir usul değildir; usul ekonomisi ilkesinin bir unsuru olarak yargılama sürecinin komplike hale getirilmemesi (veya getirmeyen uyuşmazlıklar) olarak anlaşılmalıdır.

127 Bkz. 2577 s. Kanun, m. 17. Kanun’un Ek 1’inci maddesi uyarınca her yıl güncellenmektedir. 2024 yılı için bu miktar, 270.000,00 TL’dir.

128 Bkz. 2577 s. Kanun, m. 17.

129 Bkz. 2577 s. Kanun, m. 1/ 2: “*Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemelerinde yazılı yargılama usulü uygulanır ve inceleme evrak üzerinde yapılır.*”

130 Turgut Candan, Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu (9. Baskı Yetkin 2022) 842.; Dilşad Yılmaz, ‘‘Usul Ekonomisi İlkesi’ Çerçevesinde Türk İdari Yargılama Usulünde Sözlülük İlkesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler’ (2019) 23(2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 290.

131 Literatürdeki tartışmalar ve değerlendirmeler için Yılmaz (n 130) 290.

132 Gürsel Kaplan, ‘İdari Yargılama Hukukunda Sözlülük Usulü ve Tanık Dinlenebilmesi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme’ 13 (13/1) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 33-46.

133 Selçuk Hondu, “İdari Yargılama Usulünde ‘Duruşma’ Yapılması ve Uygulamadaki Durum”, Danıştay Dergisi, S.89, 1995, 16.

kaçırmış olabileceği hususları ortaya koymaktadır¹³⁴. Karara duyulan güveni artıracak,¹³⁵ taraflarla mahkeme arasında diyalog kanalıyla mahkemede “vicdani kanaat” oluşması bakımından duruşmanın önemli olduğu¹³⁶ belirtilmektedir¹³⁷.

“Aynı tür uyuşmazlıklarda” parasal sınırlarla duruşmanın mahkemenin takdirine bırakılması eleştiriye açıktır¹³⁸. Maddi vakaların aydınlatılmasında özellikle idari “eylemlerden kaynaklanan uyuşmazlıklarda” ve “yaptırım içeren işlemlerde” yazılılık usulünün yaratacağı sakıncaya dikkat çekilmektedir¹³⁹. Diğer taraftan idarenin sorumluluğuna dayalı manevi zarar taleplerinde ‘zenginleşmeye yol açmayacak’ kıstası¹⁴⁰ sebebiyle düşük tutulan miktarlara ilişkin uyuşmazlıklarda manevi zararı ortaya koyacak yazılı delillerin yokluğu ve parasal sınırın altında kalan uyuşmazlıklarda duruşma taleplerinin mahkemelerce “reddi”¹⁴¹ eğilimi dikkate alındığında dava başvuru harcını “ödeyebilenin” dinlenebildiği bir yargılama sürecine yol açma tehlikesini barındırmaktadır. Bu durum, makro ölçekte “güçsüzlerin güçlüler karşısında mali ve ekonomik bakımdan yenik ve ezik düşmelerine ve toplumsal denge ve barışın da bundan olumsuz biçimde etkilenmesine yol açabilecektir”¹⁴².

B. İDARİ YARGININ İŞLEVİYLE SORGULANMASI

Makro ölçekte ise bu müesseselerin içinde bulunduğu yargılama usulünün işlevi ışığında parasal sınırlar irdelenmelidir. Parasal sınırların kökeninde yer alan *de minimis* ilkesi, özden ziyade biçimsel meselelerle ilgilenir. Maddi olmayana ilişkin olan bu biçimsel unsurlar kural olarak gerçek hukuka değil ideal hukuka ilişkindir¹⁴³. Maddi olan ve olmayanın yeterince ayırt edilememesiyle biçimsel meselelere “aşırı önem atfedilmiştir”¹⁴⁴. Halbuki bu ilke, kanunların adil şekilde uygulanmasına yardımcı olmak için tasarlanmıştır: Hükümün konusu ve yasanın *ratio legis* ışığında bu ilkeyi rehber

134 Siddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları C. III* (İsmail Akgün Matbaası 1966), 1939.; Hukuki dinlenilme hakkı bakımından değerlendirmeler için Müslüm Akıncı, ‘İdari Yargıda ‘Duruşma’ (2010) 49(5) Terazi Hukuk Dergisi 127-143.

135 Kaplan (n 132) 46.

136 Hondu (n 133) 16.

137 Nitekim yazılı yargılama modelinin ‘yumuşatılarak’ duruşma serbestisi tanınması önerilmektedir. Erkut (n 95) 247.

138 Yılmaz (n 130) 294.

139 Kaplan (n 132) 36.

140 Müzeyyen Eroğlu Durkal, ‘Tam Yargı Davalarında Manevi Tazminat’ (2017) 131 TBB Dergisi, 189. Nazım Taha Koçak, *Tam Yargı Davaları* (2. Baskı Seçkin 2022) 420.; Ahmet Emre Özdemir, *Damıtay Kararları Işığında Tam Yargı Davalarında Manevi Değer* (Seçkin 2021) 80-81.

141 Uygulamada parasal sınırın altında kalan uyuşmazlıklarda duruşma taleplerinin reddedildiği belirtilmektedir. Bkz. Memduh Ocak, ‘İdari Yargıda Duruşmanın Adil Yargılanma Hakkı Açısından İncelenmesi’ (2019) 145 TBB Dergisi, 357.

142 Parasal sınırlara ilişkin düzenlemenin anayasaya aykırılığı iddiasında karşı oy kullanan yargıç *Necdet Darıoğlu*’nun görüşü için bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 1985/23.

143 Yılmaz (n 4) 1923. Usul hukuku, “davanın açılmasından yargılama sürecinin sona ermesine kadar yargıcın yetkileri, tarafların savunma ve defileri, başvurulacak kanun yollarına ilişkin kuralları” içerir. Onur Karahanoğulları, *İdari Yargı İdarenin Hukuka Zorlanması*, Turhan, Ankara 2019, 730. Bu hukuka “biçimsellik” hâkim olup; “şekil kuralları” egemendir. Necip Bilge, Ergun Önen, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, Sevinç Matbaası, 1-2, aktaran Yılmaz (n 73) 251.; Türkoğlu Üstün (n 66) 22.

144 Bu ise “hukuk sistemlerinin karakteristik bir kusuru” olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Salmond (n 56) 476.

edinerek yargıç somut uyuşmazlığı değerlendirir¹⁴⁵. Böylelikle “adaletin zamanında tecellisine engel” olan gereksiz prosedürel ayrıntıları içeren boğan düzenlemelerin bertarafına imkân tanınmış olur¹⁴⁶.

Parasal sınırlara yer verilen yasal düzenlemelerle artık bu ilkenin uzantısı adeta ‘tunç’¹⁴⁷ halini almıştır. Yasa koyucunun açıkça zikrettiği husus, yargıç eliyle değiştirilemez¹⁴⁸. Öyle ki ‘verili’ olan bu kuralların yargılama usulüne ilişkin¹⁴⁹ ve kamu düzeninden¹⁵⁰ olduğu iddia edilmektedir. Parasal sınır düzenlemelerine ilişkin kararlarda Anayasa Mahkemesi, anayasaya uygun olmak koşuluyla usul kurallarına ilişkin düzenlemenin yasa koyucunun takdir yetkisinde olduğunu belirtmektedir¹⁵¹. Parasal sınırlar anayasaya uygun mudur? AYM’nin mezkûr kararlarında hükmün denetlenmesini talep hakkı, mahkemeye erişim hakkı, adil yargılanma hakkı gibi temel hak ve hürriyetler bağlamında anayasaya uygunluğu denetlenmiştir. Bununla birlikte idari yargı düzeni ve yargıcın yetkisi bağlamında bir inceleme yapılmamıştır. Bu sınırlandırma, idari yargının işlevi ve yargıcın rolü bakımından irdelenmelidir.

İdari yargı, idarenin “hukuka zorlanmasında en etkili araçtır”¹⁵². İdareyi hukuk sınırları içerisinde tutan ve ihlal edilen subjektif hakkın iadesini sağlayan “etkin bir denetim ve yaptırım mekanizması”

145 McKean (n 17) 441.

146 Ibid 443. Bu ilke, adil olmayan sonuçlara yol açarsa bir başka ilke olan “*cessante ratione legis cessat ipsa lex*” (“yasanın nedeni ortadan kalkarsa, yasa da ortadan kalkar”) ilkesi devreye girer. Ibid 430.

147 “*Katılık ve yoğunlukları itibarıyla tunçlaşmış bir metinler alaşımı*”. Roger Latournerie, çev. Yıldızhan Yayla, *Conseil d’Etat’in Yargılama Yöntemleri Üzerine Bir Deneme* (İÜSBF 1982) 135.

148 McKean (n 17) 442. Ancak Montesquieu’nun “yargıç kanunun dili olmalı” sözü, “robotlaşmış, otomatikleşmiş bir yargıcın varlığı için kullanıldığı kabul edilemez”: Yargıç kanunu uygulayarak ve yorumlararak yargılama işlevini yerine getirir. Ender Ethem Atay, ‘Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Uyarınca Yürütme Yargı Ayrılığı ve İdari Yargının Denetiminin Niteliği’ (2008) 140. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu (Danıştay Yayınları) 146.

149 Yılmaz (n 4) 1923. Usul hukuku, “davanın açılmasından yargılama sürecinin sona ermesine kadar yargıcın yetkileri, tarafların savunma ve defileri, başvurulacak kanun yollarına ilişkin kuralları” içerir. Karahanoğulları (n 143) 730. Bu hukuka “biçimsellik” hâkim olup; “şekil kuralları” egemendir. Necip Bilge, Ergun Önen, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri* (Sevinç) 1-2, aktaran Yılmaz (n 74) 251.; Türkoğlu Üstün (n 66) 22.

150 Söyler ve Yılmaz (n 4) 2136.

151 Anayasa’nın 142. maddesi uyarınca “*Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.*” Adli para cezasına ilişkin sulh ceza mahkemesince verilen kararın kesin olması sebebiyle hak arama hürriyetinin ihlal edildiği iddiasına ilişkin bireysel başvuruya konu olan kararında Anayasa Mahkemesi, temyiz kanun yoluna başvuru konusunda mezkûr düzenlemeye dayalı olarak “*usul kanunlarının anayasaya uygun olmak koşuluyla kanun koyucunun takdirinde olduğu(nu)*” belirtmektedir. Anayasa Mahkemesi, B. 2012/799, 26.3.2013, para 9.; Hükmün denetlenmesini talep hakkının “*tabiatı itibarıyla devletin kanuni düzenleme yapmasını gerektirdiği*”, bu hakkın usul ve esaslarının belirlenmesinde “*kanun koyucunun geniş takdir yetkisi bulun(duğu)*” değerlendirilmiştir. Anayasa Mahkemesi, E. 2018/71 K. 2018/118, para. 15.; “*Devlet, yargılamaların gereksiz yere uzamasını engelleyecek etkin çareler oluşturmak zorundadır. Bu bağlamda hukuk sisteminin ve özellikle yargılama usulünün, yargılamaların makul süre içerisinde bitirilmesini olanaklı kılabilecek şekilde düzenlenmesi ve davaların nedensiz olarak uzamasına yol açacak usul kurallarına yer verilmemesi, mahkemelerin nicelik ve nitelik bakımından yeterli miktarda insan kaynağı, araç ve gereçlerle donatılması makul sürede yargılanma ilkesinin bir gereğidir. Ancak bu amaçla alınacak kanuni tedbirlerin ve öngörülen çarelerin, yargılama sürecinde işin esasına yönelik adil ve hakkaniyete uygun bir karar verilmesine engel oluşturmaması gerektiği de tartışmasızdır. Bu ilkelere uygun olmak kaydıyla yargılama yöntemini belirlemek kanun koyucunun takdirindedir.*” Anayasa Mahkemesi, E. 2013/4 K. 2013/35, 28.2.2013.

152 Karahanoğulları (n 143) Önsöz.; Gözübüyük ve Tan (n 69) 284; Şeref Gözübüyük, *Yönetsel Yargı* (36. Baskı Turhan 2017) 141.; “... *hukuk devletini gerçekleştirmenin en etkili araçlarından biri*”, Kalabalık (n 68) 179.

sunmaktadır¹⁵³. “Ana” fonksiyonu, “*bireylerin hak ve özgürlüklerini idarenin hukuka aykırı ve keyfi işlemlerine karşı korumaktan ibarettir*”¹⁵⁴. İdari yargı müesseseleri de idari yargının amaç ve işlevleriyle değerlendirilmelidir¹⁵⁵. İptal davaları, somut uyuşmazlığı çözenin yanı sıra idarenin yargısal denetimini gerçekleştirmektedir¹⁵⁶. Tam yargı davalarında ise ihlal edilmiş hakkın “tazmini(ne)” karar verilir¹⁵⁷. Öğretide ikinci dava türünün yalnızca bir tazminat davası olmadığı; geniş anlamıyla zararın kaynağının hukuka uygunluğu araştırılarak “kamu hizmetindeki bozukluğu giderme amacı(nın)” da bulunduğu belirtilmektedir¹⁵⁸. Bir diğer ifadeyle münferit bir tam yargı davasının amacı kişisel hakkın korunmasına yönelik olabilir ise de¹⁵⁹ yargılamanın amacı hukuka aykırılığı tespit ederek hukuka uygunluğu temin etmektedir. Objektif ve subjektif dava nitelermelerinden bağımsız olarak bu davaların idareyi hukuk sınırları içerisinde tutma, kamu gücü karşısında zayıf durumda olan bireylerin haklarını koruma ve nihayetinde kamu yararını gerçekleştirme amacı bulunmaktadır¹⁶⁰.

İdari yargı, “*katı pozitif normlarda esneklik yaratarak*” bir “hakkaniyet yargılaması” gerçekleştirmektedir¹⁶¹. Parasal sınırlarla olağan kanun yollarına başvurunun engellenmesi veya yargılamanın kurul yerine tek hakimle yürütülmesi, yargısal kontrol ve denetim mekanizmasını ve nihayetinde idarenin hukuka uygunluk denetimini engellemekle birlikte menfi yönde

153 Celal Erkut, ‘İdari Yargıya Başvuru Haklarının Sınırı ve ‘İdari Dava’ların Kapsamı’ iç. *2000 Yılında İdari Yargı Sempozyumu* (11-12 Mayıs 2000) (Danıştay Yayınları 2000) 93.

154 Metin Günday, ‘1982 Anayasasına Göre İdari Yargı Denetiminin Kapsamı ve Sınırları’ iç. *I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi (Birinci Kitap: İdari Yargı)* 1-4 Mayıs 1990 (Danıştay Yayınları 1991) 139.

155 Karahanoğulları (n 143) İdari Yargı 1.; “*İdari rejimin ve idari yargının varlık sebebi, kamu gücüne ve idarenin tek yanlı iradesine dayanan işlem ve eylemlerden kaynaklanan uyuşmazlıkların bünyelerindeki özellik, bunlara uygulanacak kuralların aynı zamanda hem hukuki ve hem de teknik bir mahiyet arz etmesidir. İdari uyuşmazlıkların bu niteliği, İdari Yargılama Usulünde uygulanacak temel ilkeleri, Hukuk Yargılaması Usulünden farklılaştırmaktadır.*” Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, E. 2023/1387 K. 2023/3002, 7.12.2023.

156 Yıldırım ve Üstün (n 96) 19.; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya (n 68) 182.; Karahanoğulları (n 143) İdari Yargı 3; Kaplan (n 68) 195; Zehreddin Aslan, ‘Madde 2’ iç. Zehreddin Aslan (ed) *Açıklamalı ve İçtihatlı İdari Yargılama Usulü Kanunu* (Seçkin 2023) 46.; Atay (n 68) 2023, 195. Hatta esas amacının uyuşmazlığın giderilmesinden ziyade işlemin hukuka uygunluğunu tespit etmek olduğu belirtilmektedir. Ender Ethem Atay, ‘İptal Davasının Nitelikleri ve İptal Davasının Uygulanması’ 139. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu (Danıştay Yayınları 2007) 29.; Benzer şekilde, “*iptal davasında esas hukuki durumlarda husule gelen tesir hakkın ihlal edilip edilmediği değil, bir idari tasarrufun hukuk kaidelerine uygun ... olup olmadığı meseledir.*” Onar (n 134) 1770.

157 Onar (n 134) 1769; Gözübüyük (n 154) 269.; Yıldırım ve Üstün (n 96) 36.

158 Karahanoğulları (n 143) 225.; İdareyi hukuk sınırları içerisinde tutan ve ihlal edilen subjektif hakkın iadesini sağlayan “etkin bir denetim ve yaptırım mekanizmasıdır” Erkut (n 153) 93.; Hukukun üstünlüğünü sağlayan bir dava türü olduğu hakkında bkz. Sait Güran, “Türk İdare Hukukunda Tam Yargı Davalarının Hedefi ve İşlevi” iç. Yargı (1979) 40, 22.; “... tam yargı davaları da iptal davaları gibi idarenin hukuka uygunluğunu sağlayan hukuk devleti ilkesine hizmet eden vazgeçilmez davalar. (...) kişisel yarar yanında kamu yararına da hizmet eden davalar.” Akyılmaz, Sezginer ve Kaya (n 68) 254-55. Tazminatı kimin alacağından bağımsız olarak “*hukuka uygun olan idarenin ... yarar sağlayacağı*”, tam yargı davasının objektif olduğuna ilişkin değerlendirme için bkz. Cüneyt Ozansoy, ‘İdarenin Kusurlu Sorumluluğundan Kusursuz Sorumluluğuna’ Ankara Barosu Hukuk Kurultayı (Ankara Barosu 2000) 386 <<https://ankarabarusu.org.tr/eyayin/kategori/2>> Erişim Tarihi 27 Ağustos 2024.; Kişilerin haklarını korumak ve idarenin yargısal denetimi gerçekleştirmekle “*yargısal bir koruma şemsiyesi*” sunar. Taner Ayanoğlu, ‘Yargısal Korunma İşlevi Bakımından Tam Yargı Davasının Niteliği’ iç. 135. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Sempozyumu (9 Mayıs 2003) (Danıştay Yayınları 2003) 63.

159 Yılmaz (n 73) 247.

160 Türkoğlu Üstün (n 66) 83.

161 P. Sandevioir, 308, aktaran, Erkut (n 95) 67-68.

etkilemektedir. İş yükü ile yargılama giderlerinin artışına ve yargılama sürecinin uzamasına sebebiyet verebilecek ise de kanun yolunda ‘hataların düzeltilmesi(ne)’ fırsat verilerek “adil ve doğru kararlar verilebilme olasılığı(nın) artırılmış ol(acağı)” dile getirilmektedir¹⁶². Kanun yollarında hataların düzeltilmesi,¹⁶³ tek yargıç uygulamasında da heyet halinde tartışma ortamının sağlayacağı zeminle hukuka uygun kararlar verilebilmesi ve duruşmada bilhassa yazılılık ilkesinin yaratacağı açmazlar giderilerek ‘doğru’ veya ‘daha doğru’ kararlar verilebilmesi sağlanabilir. Böylelikle hukuka uygunluk denetiminin daha kolay gerçekleştirilebilmesine imkân tanıyabilir. Nitekim öğretilerde idari yargının idarenin hukuka uygunluğunu denetleme ve temel hak ve hürriyetleri koruma işlevi dikkate alınarak parasal sınırların “eleştirilmesi gerektiği” dile getirilmektedir¹⁶⁴.

Yargıç, kamu gücüne sahip idareyle eşit konumda olmayan bireyin temel hak ve hürriyetlerini korumakla görevlidir ve aynı zamanda kamu hizmeti gerekleri ve kamu yararını tespit ederek “hukuk ötesinde bir yargılama işlevi(ni)” haizdir¹⁶⁵. Nihayetinde bu görevi hak ve yetkiler arasındaki – hukukun temelinde olan – zıtlıkları “adalet” değeri üzerinden uzlaştırmaya çalışarak ve öncelik belirleyerek yerine getirir¹⁶⁶. Böylelikle “teknik” gibi görünen “kavramların sabitliğini ham verilerle yumuşatır”¹⁶⁷. Halbuki parasal sınırlar, yargıcın yargılama üzerindeki yetkisini kısıtlayabilmektedir¹⁶⁸. *Latournerie*, yargıcın *de minimis* ilkesini bertaraf eden yaklaşımını şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

“Kamu hukuku yargıcının muhakemeleri için ihtiyaç duyduğu soyutlamalara yükselmesi ancak en mütevazısından en itibarlısına kadar her türden olaylara doğru sevgiye dayalı bir beğeni ile yeniden ve derhal inmesi kaydıyla. O, Roma Pretörünü ufak ayrıntılarla ilgilenmekten muaf tutan kuraldan kolayca sıyrılabilirdi. Bu yargıç daha çok ülkenin yüksek yararına yönelik en geniş bakış açıları, hâkimi her gün karşılaşılan ve ancak yüzeysel bir incelemenin ihmal edilebilir sayacağı ufak tefek özgürlükler ve uygulamaları dikkate

162 Yargılamanın iki dereceli olması üzerinden yapılan değerlendirme için bkz. Kaplan (n 68) 471.

163 Kamulaştırma bedelinin tespitine ilişkin karara karşı parasal sınır sebebiyle kanun yoluna başvurulmamasına ilişkin Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun düzenlemesinin anayasaya aykırılığına ilişkin uyumsuzlukta Anyasa Mahkemesi bu hususu şu şekilde vurgulamaktadır: “...*adil yargılanma hakkının davanın taraflarına sağladığı tüm usul güvencelerine uyulmuş olsa bile yargılama sonucunda verilen hükmün hatalı olması mümkündür. Diğer bir ifadeyle adil yargılanma hakkının güvencelerine riayet edilmiş olsa da hâkimin gerek maddi vakıaların değerlendirilmesinde gerekse hukuk kurallarının uygulanmasında yanılğıya düşmesi ve buna bağlı olarak hukuka aykırı hüküm vermesi söz konusu olabilmektedir. Böyle kararlara ilgililerin veya toplumun katlanmasını istemek adaletle olan güveni sarsar ve hukuk devletini zedeler. Bu nedenle hak arama özgürlüğünden yararlanılabilmesi bakımından adil ve isabetli olmadığı düşünülen bir hükmün başka bir yargı mercii tarafından denetlenmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Anayasa açısından bu gereklilik, özel olarak düzenlenen hak arama özgürlüğünün kapsamı ve mahiyetinden kaynaklanmaktadır*” Anayasa Mahkemesi, E.2021/34 K.2022/21, 24.4.2022, para.13.; Benzer ifadeler için Anayasa Mahkemesi, E. 2018/71 K. 2018/118, 27.12.2018.

164 Aydınoglu (n 99) 402. Bir diğer görüşe göre ise bir adım geri giderek parasal sınırlar konusunda dava türleri bakımından bir ayırım öngörülmektedir: Tam yargı davalarında ölçülülük ilkesine uygun olarak olağan kanun yollarında parasal sınırların belirlenmesini engelleyen anayasal hükmün bulunmadığı; iptal davaları bakımından ise parasal ayırım yapılmaksızın davanın konusu dikkate alınarak belirlenmesi gerektiği dile getirilmektedir. Söyler ve Yılmaz (n 4) 2135, dpnt 3.

165 Erkut (n 95) 70-92.

166 Latournerie (n 147) 155-56.

167 Ibid 159.

168 Bu bağlamda duruşma bakımından bir sınırlandırma olmadığı; aksine yargıcın yetkisini artırdığı söylenebilir.

*almaktan alıkoyamayacağı düşüncesindedir. O, hiçbir zaman en yüksek makamların imzalarını taşıyan kararnamelerden doğan uyuşmazlıklarla her türlü yerden ... çekişmeleri hep aynı özenle hükme bağlamakla vakar ve haysiyetini ortaya koyduğu duygusuna kapılmaz.*¹⁶⁹

De minimis ilkesinin kamu yargıcı bakımından geçerli olmadığı bu sözlerle ifade edilmiştir. Benzer şekilde *de minimis* ilkesinin yalnızca özel hukuka ilişkin meselelerde uygulama alanı bulacağı da belirtilmektedir¹⁷⁰. Buna göre *anayasal haklar* (bilhassa mülkiyet hakkı), *topluluk davaları*, *ceza hukuku alanına ilişkin meseleler*, *idari düzenlemeler* bu ilkenin uygulanmayacağı uyuşmazlıklar arasında sayılmaktadır¹⁷¹. Öğretide de parasal sınır veya ekonomik önem kıstası ayrımı yapılmaksızın temel hak ve hürriyetlere müdahale niteliğindeki eylem ve işlemlere karşı kanun yoluna başvurulması gerekliliği dile getirilmektedir¹⁷². AYM de bilhassa ceza yargılamasına ilişkin uyuşmazlıklarda kanun yollarının sınırlandırılması bağlamında *ipso iure* başvurmaktadır¹⁷³.

İdari yargının işlevi ışığında yargıcın uyuşmazlık üzerindeki rolünü sınırlandıran bu düzenlemeler kaldırılabilir veya *de minimis non curat praetor/lex* gibi ilkeler yasal düzenlemelerde "usul ilkeleri" olarak düzenlenerek yargıcın yargılama usulündeki yetkisi genişletilebilir¹⁷⁴.

SONUÇ

İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda düzenlenen müesseselerde ekonomik verilere başvurulmaktadır¹⁷⁵. Bu çalışmanın konusu, kanun koyucu tarafından doğrudan belirlenen parasal sınırlardır. "Bütün

169 Latournerie (n 147) 1654-165.

170 State v. Brown, 458 A.2d 165, 169 (N.J. Super. Ct. Law Div. 1983), aktaran J. Nemerofsky, 'What Is a "Trifle" Anyway?' (2001) 37(2) Gonzaga Law Review, 334.

171 Ibid.

172 Akyıldız, temyiz kanun yoluna tabi uyuşmazlıklarda ekonomik önem kıstasının dikkate alındığını; halbuki temel hak ve hürriyetlere müdahale niteliğindeki eylem ve işlemlerin "*hukuk devleti açısından en az ... sayılanlar kadar önemli olabil(eceğini)*" belirtmektedir. Akyıldız (n 85) 30. *Üstün* ise temel hak ve hürriyetlere müdahalenin dayanağı düzenleyici işlem ise veya dayanağı olan düzenleyici işlemin de iptalinin talep edildiği hallerde yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabileceğini belirtmektedir. *Üstün* (n 99) 13-38.

173 Yüksek Mahkeme, "*hak bireyin temel hak ve özgürlüklerine daha ağır müdahalelerin söz konusu olduğu ceza hukuku alanında daha geniş bir uygulama alanı bulurken diğer alanlarda daha esnek uygulanabilecektir.*" Anayasa Mahkemesi, E. 2018/71, para. 18.; Anayasa Mahkemesi, E. 2020/21, para. 23.

174 Yargıç *Taff*'ın yargıcın yetkilerini sınırlandırılması bağlamında usule ilişkin yasal düzenlemelerin kaldırılması ve usul ilkelerinin belirlenmesini önermektedir. *McKean*, Virginia Eyaleti'nde mahkemelerin çalışma usul ve esaslarına ilişkin Virginia Yasası'ndaki (*The Code of 1924*) düzenlemeyi örnek göstererek "esaslı adaletin sağlanmadığı" veya "tarafaların adil yargılama hakkına sahip olmadığı" durumlarda yargıca kararı bozma yetkisinin tanındığına dikkat çekmektedir. *McKean* (n 17) 444. Parasal sınırlar usul kuralı ise, burada usul kurallarının katı yorumlanmaması ilkesi uygulanabilir mi? Kanunda açıkça yer verilen bu miktarlarda yargıca hareket edebileceği bir esneklik bırakılmış görünmemektedir. *Öztek* de Alman Usul Kanunu'ndan "*hukuki iş ilke önemini haiz ise veya istinaf mahkemesince verilen hüküm yüksek dereceli mahkemelerin bir kararından sapmayı ifade ediyor ve bu sapmaya dayanıyorsa*" temyiz kanun yolunun açık olacağına ilişkin düzenlemeyi örnek göstermektedir. *Öztek* (n 11) 66. Benzer şekilde *Broom* da miktar düşük de olsa kararda maddi veya hukuki olguların değerlendirilmesinde hataya düşülmesi halinde kanun yollarına başvurabileceğini belirtmektedir. *Broom* (n 59).

175 Kanun yoluna başvuruda, duruşmada ve tek hakimle görülen uyuşmazlıklarda aranan parasal sınırların yanı sıra temyiz incelemesine tabi sayılı uyuşmazlıklarda da "ekonomik önem kıstası" (Bkz. Akyıldız (n 85) 30); benzer şekilde ivedi

*hukukçuların neden sorusuyla ilgilenmesi gereken bir zaman gelir*¹⁷⁶ cümlesinden hareketle, bu çalışmada sınırların kökeninde yer alan yargıcın veya hukukun önemsiz işlerle ilgilenmeyeceği ilkesi sorgulanmıştır.

Bu ilke, esasında uyumsuzluğun önem derecesini tayin etmemektedir. Bu ilkeye yargıcın “*mikrometre hassasiyetinde matematiksel doğruluk talep (ederek)*” adaletin gecikmesini engellemek¹⁷⁷ ve hukukun keskin köşe taşlarının törpülenmesi¹⁷⁸ amacıyla başvurulmaktadır. Biçimsel unsurların maddi olan seviyesine çıkartılması sonucunda zamanla evrilen mahiyetiyle *kolaylıkla vazgeçilebilir, katlanılması gereken, hukukten göz ardı edilebilen, kabullenilmesi hayatın bir gerçeği olan zarar* kıstasları getirilmiş ve önemsiz addedilen ayrıntılar parasal sınırlara dönüşmüştür. Böylelikle yargılama usulü müesseselerinin kapsamı dışına çıkarılmıştır. Halbuki olgusal verileri dışlayan salt parasal sınıra bağlı bir değerlendirme “*özü savsaklamak olur*”¹⁷⁹. Buna rağmen adeta tek bir ‘doğru’ kanunlarda ‘sabit’ kılınarak yargılama usullerine başvuru hakkı veya doğrudan tanınan haklar sınırlandırılmaktadır.

Bu ‘kasıtlı’ müdahaleyle önemsiz olanın muğlaklığından yararlanarak gerekçe vurgulanmakta ve öncelenmektedir: Usul Ekonomisi İlkesi. Yargılama sürecinin basit ve ucuz hale getirilerek iş yükünün hafifletilmesi ve böylelikle yargılama sürecinin makul sürede sonuçlandırılması hedeflenenlerden yalnız biri olmalı iken kimi müesseselerde doğrudan kimi müesseselerde dolaylı olarak temel hedef halini almıştır. Bu çalışmada bu husus eleştirilerek; bu eleştirilerden ‘*çıkış noktası*’ olarak *mikro ölçekte* sınırlama öngören kuralın ilişkin olduğu yargılama müessesinin bu sınır getirilirken ileri sürülen amacı ve *makro ölçekte* ise idari yargıcın fonksiyonu ışığında parasal sınırlar meselesi tartışılmıştır. Bu bağlamda temyiz incelemesinde ‘içtihat mahkemesi rolünün güçlendirilmesi’ gerekçesiyle salt iş yüküne bağlı bir yaklaşımla getirilen parasal sınırların buna yönelik getirilen emniyet supabındaki tartışmalar ışığında etkinliği dahi tereddüt doğururken; istinaf incelemesinde bu sınırların uyumsuzlukların kaynağı azaltılmadan geçici bir rahatlama sağlamak dışında bir amaca hizmet etmeyeceği iddia edilebilir. “Çok kişinin işi olması beklenen yargılama(nın)”¹⁸⁰ miktara dayalı ‘basit işler’ sınıflandırmasıyla aksine tek yargıçlı olması, önemsiz ve basit işler kategorilerinin belirsizliği sebebiyle eleştiriye açıktır. Son olarak duruşma taleplerinin kabulünde yalnızca miktara bağlı bir değerlendirme duruşmanın amacı ve işleviyle bağdaşmamaktadır.

İdari yargıcın işlevi dikkate alındığında bu aracın giderek amaçsallaştırılması tartışmaya açıktır. Bu çalışmada nihayetinde müstakil olarak yargılama müesseseleri ve bütüncül olarak idari yargıcın işlevi ışığında ‘önemsiz’ veya ‘daha az önemli’ görülen parasal sınırlar kategorisi yıkılmaya çalışılmıştır.

yargılama usulüne tabi uyumsuzlukların da “ekonomik boyutu” dikkate alınmaktadır. Bkz. Mine Kasapoğlu Turhan, ‘İdari Yargıda İvedi Yargılama Usulü’ (2015) 3 Ankara Barosu Dergisi 192.

176 Edvard Morgan, ‘De minimis non curat lex: A Profound Juridical Unity?’ (2018) 20(3) Ecclesiastical Law Journal 261.

177 McKean (n 17) 429-430.

178 Veech ve Moon (n 2) 543.

179 Anayasa Mahkemesi, E. 1985/23.

180 Yaşar (n 120) 67.

KAYNAKÇA

- Açımız B, *İdari Yargılama Hukukunda Olağan Kanun Yollarına Başvurunun Sınırlanması* (Adalet 2023).
- Akıllıoğlu T, 'İdare Hukukunun Ortaya Çıkışı Konusunda Bir Karşılaştırma' (2012) 15(2) İHİD 171-194.
- Akıncı M, 'İdari Yargıda 'Duruşma'' (2010) 49(5) Terazı Hukuk Dergisi 127-143.
- Akkaya T, *Medeni Usul Hukukunda İstinaf* (Yetkin 2009).
- Akyıldız A, 'İstinafa İlkesel Bakmak' iç. 147. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu (12 Mayıs 2015) (Danıştay Başkanlığı Yayınları 2015).
- Akıılmaz B,
- Sezginer M, Kaya C, *Açıklamalı İçtihatlı Türk İdari Yargılama Hukuku* (Savaş 2019).
- Alangoya Y, 'Kanun yolunun Anayasal Temeli ve HUMK 427 hükmü ile Kanun yolu Kapatılmış Olan Kararlara Karşı Kanun yoluna Müracaat İmkânı' iç. 75. Yaş Günü için Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı (Türkiye Barolar Birliği Yayınları 2004) 17-48.
- Arat N, 'Madde 45 – 46' iç. Zehreddin Aslan (ed) *Açıklamalı ve İçtihatlı İdari Yargılama Usulü Kanunu* (3. Baskı Seçkin 2023).
- Aslan Z, "Madde 2", iç. Zehreddin Aslan (ed) *Açıklamalı ve İçtihatlı İdari Yargılama Usulü Kanunu* (3. Baskı Seçkin 2023).
- Atay E E, *İdari Yargılama Hukuku* (Seçkin 2022).
- İdari Yargılama Hukuku* (Seçkin 2023).
- 'İptal Davasının Nitelikleri ve İptal Davasının Uygulanması' iç. 139. yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu (Danıştay Yayınları 2007).
- 'Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Uyarınca Yürütme Yargı Ayrılığı ve İdari Yargının Denetiminin Niteliği' iç. 140. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu (12 Mayıs 2008) (Danıştay Yayınları 2008).
- Avcı M, 'İdari Yargıda İstinaf' (2011) 96 TBB Dergisi 179-203.
- Ayanoğlu T, 'Yargısal Korunma İşlevi Bakımından Tam Yargı Davasının Niteliği' iç. 135. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Sempozyumu (9 Mayıs 2003) (Danıştay Yayınları 2003).
- Aydinoğlu Z N, 'İstinaf Kanun Yolunun İdari Yargılama Usulüne Başlıca Etkileri' (2018) 34(9) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 387-423.
- Bilgin H, *Bölge İdare Mahkemelerinin Kesin Kararları Arasındaki İçtihat Farklılıkları* (Seçkin 2021).
- Black Law
- Dictionary, <<https://thelawdictionary.org/de-minimis-non-curat-lex/>> Erişim Tarihi 02 Ağustos 2024.
- Blackstone's
- Commentaries, *The Right of Things, II. Kitap*, <https://avalon.law.yale.edu/18th_century/blackstone_bk2ch16.asp> Erişim Tarihi 02 Ağustos 2024.
- Boom W H V, 'De Minimis Curat Praetor. Redress for Dispersed Trifle Losses' (2009) 4 Journal of Comparative Law 171-185.
- Boz S S, Tetik A T,
- Bölükbaşı M O,
- Nacak M, *Türk İdari Yargılama Hukukunda Temyiz* (Adalet 2021).
- Broom H, *Selection of Legal Maxims* (T. & J. W. Johnson & Co 1874).
- Caenegem R C V, 'Modernity of Medieval Law' (2000) 8(1) European Review 37 – 53. DOI:<https://doi.org/10.1017/S106.279.8700004531>
- Candan T, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu* (9. Baskı Yetkin 2022).

- Cin E, 'Danıştay Kararları Işığında İdari Yorum' (2024) 12(1) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 790.
- Çağlayan R,
Çınarlı S, *Türk İdari Yargılama Hukuku Dersleri* (Astana 2018).
- Çağlayan R, *İdari Yargılama Hukuku* (15. Baskı Seçkin 2023).
- Çakrak R, İldeş S, 'Kamu Hukuku ve Özel Hukuk Açısından Dürüstlük Kuralı ve Uygulama Alanı' (2014) 2(2) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 47-76.
- Çetin İ, 'Medeni Usul Hukukunda Usul Ekonomisi' 78 Sayıştay Dergisi 81-109.
- Çıtak H A, *İdare Hukukunun İçtihadî Karakteri* (Onikilevha 2020).
- Danelius F, 'De Maximis Non Curat Praetor or Judicial Review: The Hague Court in a Time of Transition' 5 Asian Yearbook of International Law 3-13.
- Doğan Z P, *Bireysel Başvuru Usulünde Önemli Zarar Ölçütü* (On İkilevha 2021).
- Duran L, *Türkiye İdaresinin Sorumluluğu* (TODAİE 1974).
- Durkal M E, 'Tam Yargı Davalarında Manevi Tazminat' (2017) 131 TBB Dergisi 179-210.
- Erkut C, 'İdari Yargıya Başvuru Haklarının Sınırı ve 'İdari Dava'ların Kapsamı' iç. 2000 Yılında İdari Yargı Sempozyumu. (11-12 Mayıs 2000) (Danıştay Yayınları 2000).
- 'İdari Yargı Birinci Oturum' iç. S Açar, O Güzel, M Çaptuğ (edr) *İdari Yargılama Usulü Kanununun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu* (Ankara Barosu 2013) <<http://kutuphane.ankarabarusu.org.tr/cgi-bin/koha/opac-retrieve-file.pl?id=c07bc79a5a520e9dbd1c2e927c2bf88c>> Erişim Tarihi 28 Ağustos 2024.
- Kamu Kudreti Ayrıcılıkları ve Tutuk Adalet Anlayışı* (Yenilik 2004).
- Faure M. G. F. W, 'Dispersed losses in tort law An economic analysis' (2015) 6(2) Journal of European Tort Law 163-196 <<https://doi.org/10.1515/jetl-2015-0012>> Erişim Tarihi 28 Ağustos 2024.
- Gözübüyük Ş,
Tan T, *İdare Hukuku II İdari Yargılama Hukuku* (Turhan 2022).
- Gözübüyük Ş, *Yönetmelik Yargı* (36 Baskı Turhan 2017).
- 'Danıştay Kanununda Yapılan Değişiklikler' (1960) 15(1) Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 239-248.
- Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları* (38. Baskı Turhan 2016).
- Güler M, 'İçtihat Aykırılıklarının Giderilmesinde Önleyici ve Giderici Mekanizmaların Güçlendirilmesi' iç. 151. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Sempozyumu (10 Mayıs 2019), (Danıştay Yayınları 2019) 181-191.
- Günday M, '1982 Anayasasına Göre İdari Yargı Denetiminin Kapsamı ve Sınırları' iç. I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi (Birinci Kitap: İdari Yargı) (1-4 Mayıs 1990) (Danıştay Yayınları 1991)139-48.
- Gündüz F E,
Gündüz H, 'Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hükümün Denetlenmesini Talep Etme Hakkı' (2022) 49(13) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 1-28.
- Güran S, 'Türk İdare Hukukunda Tam Yargı Davalarının Hedefi ve İşlevi' (1979) 10 Yargı 40.
- Hasoğlu A, *Türk İdari Yargılama Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi* (Seçkin 2024).
- Hondu S, 'İdari Yargılama Usulünde 'Duruşma' Yapılması ve Uygulamadaki Durum' (1995) 89 Danıştay Dergisi 2-16.
- Karahanogulları O, *İdari Yargı İdaresinin Hukuka Zorlanması* (Turhan 2019).
- İdaresinin Hukuka Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler* (Güncelleştirilmiş 3. Baskı Turhan 2015).
- Kalabalık H, *İdari Yargılama Hukuku* (17. Baskı Seçkin 2024).
- Kaplan G, *İdari Yargılama Hukuku* (3. Baskı Ekin 2018).

- 'İdari Yargılama Hukukunda Sözlülük Usulü ve Tanık Dinlenebilmesi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme'
13(1) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 33-46.
- Koçak N T, *Tam Yargı Davaları* (2. Baskı Seçkin 2022).
- Kunter N, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (9. Bası Yaylacılık Matbaası 1989).
- Kuru B, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku* (Legal 2016).
- Latournerie R, çev. Y Yayla, *Conseil d'Etat'ın Yargılama Yöntemleri Üzerine Bir Deneme* (İÜSBF Yayınları 1982).
- McKean Jr,
- Frederick G, 'De Minimis Non Curat Lex' (1927) 75 University of Pennsylvania Law Review 429 https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol75/iss5/3.
- Merhacı S Ö,
- Erkan V, 'Anglo-Amerikan Hukukundan Kıta Avrupası Hukukuna. Özel Hukukta De Minimis Kuralı' (2018) 9(2) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 49-70.
- Morgan E, 'De minimis non curat lex: A Profound Juridical Unity?' (2018) 20(3) Ecclesiastical Law Journal 261-277.
- Nemerofsky J, 'What Is a 'Trifle' Anyway?' (2001) 37(2) Gonzaga Law Review 315-341.
- Ocak M, 'İdari Yargıda Duruşmanın Adil Yargılanma Hakkı Açısından İncelenmesi' (2019) 145 TBB Dergisi 349-367.
- Onar S S, *İdare Hukukunun Umumi Esasları C I* (İsmail Akgün Matbaası 1966).
İdare Hukukunun Umumi Esasları C III (İsmail Akgün Matbaası 1966).
- Oğuzman M K,
- Barlas N, *Medeni Hukuk Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar* (27. Baskı Oniki Levha 2021).
- Ozansoy C, 'İdarenin Kusurlu Sorumluluğundan Kusursuz Sorumluluğuna' iç. Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000 <<https://ankarabarasu.org.tr/eyayin/kategori/2>> Erişim Tarihi 27 Ağustos 2024.
- Ökçesiz H, 'Yargıtay'ın İş Yükünün Hafifletilmesinin Bir Aracı olarak HUMK'un 427. Maddesi Üzerine' (1987) Hukuk Araştırmaları Dergisi 75-79.
- Önüt L B, *İdari Yargılama Hukukunda Adil Yargılanma İlkesi Çerçevesinde Grup Dava Uygulaması* (Seçkin 2018).
- Özdemir A E, *Danıştay Kararları Işığında Tam Yargı Davalarında Manevi Değer* (Seçkin 2021).
- Öztek S, 'HUMK m.427'deki Kesinlik Sınırının Temyiz Kanun Yolunun Amacı Bakımından Değerlendirilmesi ve Anayasa Mahkemesinin 20.1.1986 Tarihli Kararı' (1987) Hukuk Araştırmaları Dergisi 62-74.
- Rechberger W. H, çev. M. Kamil Yıldırım 'Avusturya Medeni Yargılamasında Yargılamanın Hızlandırılması' iç. Kamil Yıldırım (ed) *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku* (Beta 2016).
- Rüzgaresen C, *Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi* (Yetkin 2013)
- Sağlam F, *Temel Hakların Sınrlanması ve Özü* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları 1982) <<https://dspace.ankara.edu.tr/items/ca4ffec8-07ca-40a3-86d0-fdb3c6f124c6>> Erişim Tarihi 30 Ağustos 2024.
- Salmond J W, *Jurisprudence* (Ballytine Press 1920).
- Sancakdar O, Önüt L B, *İdari Yargılama Hukuku Genel Esaslar* (5. Baskı Seçkin 2023).
- Sancakdar O, 'İdari Yargı İstinaf Sistemindeki Olası Sorunlar ve Çözüm Önerileri' iç. 148. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu (Danıştay Yayınları 2016) 29-115.
- 'İdari Yargılama Usulünde İvedi Yargılama ve Grup Davaları' iç. 146. Yıl Sempozyumu Danıştay ve İdari Yargı Günü (12 Mayıs 2014) (Danıştay Yayınları 2014).

- ‘Özelleştirmenin Kamu Hukuku-Özel Hukuk Ayırımına Etkileri ve Bu Bağlamda Özelleştirme Tartışmalarında Başlıca Görüşler’ (2016) 8(1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 241-270.
- Sezginer M, ‘İdari Yargıda İçtihat Aykırılıkların Giderilmesinde Danıştay’ın İçtihat Mahkemesi Rolünün Önemi’ iç. 151. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Sempozyumu (10 Mayıs 2019) (Danıştay Yayınları) 167-181.
- ‘İdari Yargılama Hukukunda Yargılamanın Hızlandırılması Tartışmaları ve ‘Grup Dava’ Uygulaması’ iç. 146. Yılı Sempozyumu Danıştay ve İdari Yargı Günü (12 Mayıs 2014) (Danıştay Yayınları).
- Sevinç E, ‘İdari Yargılama Hukukunda Kanun Yoluna Başvuru Hakkının Anayasal Güvenceye Sahip Olması Bakımından Ele Alınması’ (2020) 24(3) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 421-445.
- Söyler Y, Yılmaz M, ‘Temyiz Kanun yolunda Uygulanan Parasal Sınırın Her Yıl Artırılmasının Görülmekte Olan İdari Davalara Etkisi’ (2021) 29(3) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2131-2168.
- Ulusoy A D, ‘İdari Yargıda Temyiz Parasal Sınırı Hakkındaki Anayasa Mahkemesi İptal Kararının Değerlendirilmesi’ (2024) 157 Danıştay Dergisi 9-34.
- Uyar T, ‘Yargıtay Kararlarında ‘Dürüstlük Kuralı’ ve ‘Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı’ Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 439-465.
- Ünlüçay M R, ‘Birinci Oturum Açılış Konuşması’ iç. 147. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu (Danıştay Yayınları 2015) 7-9.
- Üstün G, ‘İdari Yargıda İstinaf Kanun Yolu Üzerine Bir Değerlendirme’ (2016) 22(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 13-38.
- Üstün, K. T, *İdari Yargılama Usulüne Hâkim Olan İlkeler* (Seçkin 2019).
- Veech, M L,
- Moon C R, ‘De Minimis Non Curat Lex’ (1947) 45(5) Michigan Law Review 537-570.
- Yaşar H N, *İdari Yargı Kararlarının Etkinleştirilmesi Arayışında İdari Yargı İdari Yargıç Yargısal Emir* (Oniki Levha 2013).
- Yıldırım T,
- Üstün G, *Açıklamalı Notlu İdari Yargılama Usulü Kanunu* (2. Baskı On İki Levha 2023).
- Üstün Ü S, ‘Vergi Mahkemesinde Tek Hakimle Çözümlenecek Davalara İlişkin Sınırı Artıran Kanun Tasarısı Hükümünün Değerlendirilmesi’ (2012) 16(2) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 217-229.
- Yıldırım T, ‘İdari Yargıda İçtihat Farklılıkları ve Çözüm Önerileri’ iç. 149. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu (Danıştay Yayınları 2017).
- Yıldırım R, ‘Türkiye’de İstinaf Uygulamasının İdari Yargıya Etkileri’ iç. 147. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu (Danıştay Yayınları 2015).
- Yıldız H, ‘Mahkemeye Erişim Hakkı Kapsamında İdari Yargıda Parasal Sınırların Değerlendirilmesi’ (2023) 168 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 199-226.
- Yılmaz D, ‘Usul Ekonomisi İlkesi’ Çerçevesinde Türk İdari Yargılama Usulünde Sözlülük İlkesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler’ (2019) 23(2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 267-320.
- Yılmaz S, ‘İdari Yargıda ‘Parasal Sınırlar’ın Konu ve Zaman Bakımından Uygulanması Sorunu’ (2023) 72(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1905-2006.
- Yılmaz E, ‘Hukuk Davalarında Yasa Yollarına Başvuru Hakkı ve Bu Hakkın Sınırlandırılışının Yerindeliği Sorunu’ 1988(1) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 131-155.
- ‘Usul Ekonomisi’ (2008) 57(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 243-274.